

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

De Eloqventia Civili, Qvae Deliberativvm, Et Ivdiciale genus complectitur.
Liber Dvodecimvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

DE
E L O Q V E N T I A
C I V I L I,

QVAE DELIBERATIVVM, ET IVDICIALE
genus complectitur.

LIBER DVODECIMVS.

P R A E F A T I O.

Loquentia civilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationem antiquitatis, siquidem cum ipsis hominum ceteribus habuit initium, qui non nisi beneficio sermonis inter se coaluerunt Vbi primum vestigium societatis extitit, ibi dominati coepit oratio, quae mortalium incultam barbariem paulatim ad mansuetioris vitae iura, legesque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac civili vira dicendi rationem, ut hoc vnum ad regendos, insectendosque animos praesidium, vel maximum arbitrarentur, cuius ope destituti Principes, se concionum fluctibus obijcere propius verebantur. Itaque Moyses ille sanctissimus in sacris, licet antea caelestibus prodigijs esset confirmatus, formidat tamen legationem à Deo impositam, quod non sibi videretur eloquens, nec acquiescit, priusquam audiat. *Aaron frater tuus Levites, scio quod eloquens sis: Ecce ipse egreditur in occursum tuum. Ipse loquetur pro te ad populum, & eris os tuum.* Ita his quoque sermonis humani

communiibus adminiculis uti divina maiestas voluit, ut suam gentem durissima seruitutis laboribus oppressam, primum liberaret, deinde inter vastas solitudines errantem consolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

At postquam apud Hebraeos constituta Porta Hebraeorum fuit respublica, celebratae sunt Porta, in quibus *braeorum* conciones, & iudicia exercebantur, ex quo *Iob. 38. 17.* fit, ut nonnunquam pro ipsis magistratibus sumantur: nec sine ratione *Portas mortis* ad psalm. *138.* nam 9 pro iniquis iudicibus accepit Remigius. Gloriosum igitur fuit in porta dicere, concionem audis auribus instantem detinere, salutaribus consilijs suos cives iuvare, contra vim munire, pupillis, & viduis adesse, velut Deum de machina, insectam reddere quicquid non oportuerit, quicquid oportuerit factum rationum pondere, dicendique vi, ac suavitate vendicare. Nec dissimili exemplum apud Graecos ab heroicis inde temporibus frequentatae sunt conciones, in quibus quantus esset ardor animi, & concurrentium fremitus, describit Homerus his versibus:

Ἥθη δ' ἔδραον ἴσην ἰσθμοσφάτων ἀδινάων,

Concionum
Graecorum.

Virg.

Civilis eloquentia antiquitas, & necessitas.

Moyses cur legationem formidet.

Exod. 4. Aaron eloquens.

Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς εἰς νέον ἐρχομένη-
ωρ,

Βορυσδὸν ἢ πέτροντα ἐπ' ἀνθεσιν ἀαρηνί-
σιμ.

Αἰ μὲν τ' ἐνθα εἰς πεπονηταί, αἱ δὲ τὸ
ἐνθα.

Ἐστῶν ἐνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, ἢ κλισιά-
ωρ.

Ἡδὸν ὁ ἀποκάρους βαθεῖα ἔσχεσαντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήμ.

Cogitur scilicet populus à nouem vocalif-
k mis præconibus, instar apum racematim ef-
fusarum conuolat, consurgunt Principes,
concionantur. Agamemnonis maiestas qua-
dam dicendi propria est, in Menelao suauis
elucet breuiloquentia, Nestori melleum su-
men cordi est, Ulysses suadit orationem dea-
sam, & hibernis nauibus simillimam. Hæc
ciuili eloquentiæ cunabula, quæ si rectè con-
sideretur, ante Epidicticam cepit, sed nun-
quam perfectionis culmen attingit, antequam
exornatiua huius, & mulcentis suadae, veluti
quodam vberè secundaretur. Duo autem
sunt eloquentiæ ciuili, quantum complecti
quidem licet, brachia, quorum alterum in sua-
sionibus, & dissuasionibus viger: Alterum in
controuersijs, & iudicij se se promit vberius.
In his enim quasi quibusdam gloria theatris
hæc facultas semper floruit, atque dominata
est. Quamobrem vt totam hanc eloquentiæ
rationem liquidius complectamur, in genus
deliberatiuum, & iudiciale diuidemus.

Duo eloque-
tia ciuilia
brachia.

Deliberatiuum genus.

CAPVT I.

DE monstratiui generis diuicias contempla-
ti, nunc quasi ex amoenissimis hortis in au-
lam sanctiorem progredimur.

Deliberatiuum genus est, in quo celestis
illius Miuerae domicilium, sacrarium The-
midis, rationis, & prudentiæ sedes, fons men-
tis, iudicij, & consiliorum omnium.

Æschylus in tragedia Thebas, Is olim nobilissimis ingenijs aditus ad
de septem ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic cursus
gloriæ, hic triumphorum omnium seges, hoc

eloquentiæ quoddam seminarium. Atheni-
ensis quippe, & Romana respublica cum ex
Aristocratiâ regerentur, & vnicuique, qui
modo ius haberet sententiæ, liceret de rep. &
opinari, & dicere, quam non oratorum co-
piam effudeunt? Ingens erat animorum im-
petus, omni conatu propterantium ad decus.
Inuitabant suis pretijs res maximæ, de quibus
decernebatur, titillabat dulcis ille cebra glo-
riæ, & mouebat reipublicæ amplitudo, & si
nihil decus publicum, priuatum certè com-
modum, cum inde amplissima fierent rebus
familiaribus accessiones, nonnunquam incita-
bat. Hinc Demosthenes, hinc Cicerones, hinc
Æschines, & Hortensij, hinc Coræ, & Hype-
rides vigorem, & spiritus in rebus ample-
runt.

Postquam mutatus est Reipub. status, &
penes vnum omnia fuerunt, volitans illa con-
cionum libertas imperio paulatim restricta, &
quæ antea in publico disceptabantur, ab innum-
eratis ad paucos traducta, inter sanctioris aulae
priuatos parietes agitata sunt. Et hæc certè
longè melior, si non ad eloquentiam acuen-
dam promptior ratio.

Nam quot per deliberatiuum genus in istis
Democratijs importata fuerunt incommoda,
qui concionum fluctus, quæ actorum tragæ-
diæ fuerunt, quis ignorat?

Quotus enim erat inter istos oratores, qui
sincere studeret reipublicæ, qui priuatis non
esset inescarus commodis, qui venalem lin-
guam non haberet? Atque cum ad morum
peruersitatem audax illa, & armata loquentia
accederet, ea ab oratoribus in populum gere-
bantur, quæ iniustissima, & crudelissima ci-
uitates multæ expertæ sunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis
concionibus exclusum deliberatiuum genus
locum habet, partim in Principum consilio-
rijs, vbi ciuili prudentia, & consummata in
rebus peritia, cum graui, & ponderosa qua-
dam eloquentiæ forma vni obtinent: partim
etiam in concionibus sacris, & ad populum
hortationibus, quæ illuminatam sapientiam,
& incensam caritate orationem, non multas
verborum argutias desiderant: Partim etiam
in priuatis rebus, quæ ad vitæ institutionem
pertinent, quo in curriculo nobiles Philoso-
phi, vt Isocrates, Dio Prusæus, Maximus Ty-
rius, Arrianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, &
alii feliciter defudarunt.

Cic
Her
Par
rist
Rb
su
rò
w
a
q
w
D
tia
q
m

Præ-

Præcepta generis deliberatiui ex veteribus
ἐν τῷ πρώτῳ ἐκφραστῶ.

CAPVT I I.

IN deliberatio, sex considero, definitionem, diuisionem, materiam, causam efficientem, formam, finem.

Deliberatiuum est, quod positum in consultatione, habet in se sententiæ dictionem.

Partes sunt duæ, suasio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, consolationes, preces, & dissuasio, ad quam spectant dehortationes, obiurgationes, & cæt.

Suasio est oratio deliberatiua, quæ primum consultatione, quid faciendum sit, ostendit.

Dissuasio est oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem, ac suasionem ostensa est, persuadere conatur.

Materia in genere est de contingentibus futuris, quæ ad nos referri possunt, & quorū causa, & origo est in nobis sita, nõ est autem de fine deliberatiuo, sed de his, quæ pertinent ad finem.

In specie, si causa sit publica, quinque ab Aristotele numerantur, lib. 1. Rhetor. uelut bellum, pax, custodia regionis, quæ importantur, & exportantur, ratio ferendariū legum. πόροι, πόλις, εἰρήνη, γυλακὴ χώρας, εἰσαγόμενα, & ἐξαγόμενα, νομοθεσία.

In priuatis causis tot occurrunt, quot sunt hominum negotia, in vita, & re familiari instituenda, ut an literis debeat nauare operam, aut mercaturæ Polemon? an uxorem ducere, an coelibem vitam consecrari, an agrum emere, an iter suscipere, an in Canadiam nauigare?

Materia, alia simplex, alia composita. Simplex, ubi vnum quid in quaestione cadit, ut an Athenienses rem naualem curare debeant.

Composita, ut, an Cæsar victo Pompeio Romam remeare, an in Hispaniam proficisci debeat.

Efficientes causa deliberationis.

Efficientes causæ sunt, qui deliberant, in

quibus primum spectanda auctoritas, & in publica causa, quis sit status politia.

Seneca libro de beata vita cap. 3. duas res. Respublicam magnam, & verè publicam, qua Diij (inquit) atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum cælo metimur: Alteram cui nos ascripsit conditio nascendi. Reguntur porro ciuitates tot modis, quot sunt genera administrationis.

Varia autem sunt species politiarum. Regnum, siue Monarchia, est vnus principatus, siue, ut ait Aristoteles lib. 3. politiarum, vnus imperium, communemque utilitatem spectans.

Polybius, lib. 6. Monarchiam, à regno distinguit, quod Monarchia dicatur, si quis robore corporis, & animi viribus præstans sibi Imperium, & principatum alicuius populū sumat, & obtineat sine voluntario populū consensu: Regnum verò sit dominatus reipublicæ consensione vni concessus. ἀκατασκευῆς (inquit) ἡ φυσικῶς συνισταται μοναρχία. Ταύτη δ' ἔπεται, ἡ ἐκ ταύτης γινάσκειται μετὰ κατασκευῆς, ἡ διορθώσεως βασιλεία.

Aristocratia est optimatum Imperium, vel, ut ait idem Polybius, cum reipublica secundum electionem à iustissimis, & prudentissimis viris equaliter administratur. Ητις κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων, ἡ φρονιμοτάτων ἀνδρῶν βεβαίονται.

Democratia definitur, Imperium populū communem utilitatem spectans. Hæc sunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur à Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia.

Tyrannis est abusus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia est imperium ad utilitatem paucorum diuitem spectans.

Ochlocratia est tenuissimæ plebis principatus.

Addi potest ex Diodoro, Anarchia, quæ solet exurgere ex turbulentissimis temporibus, ubi, sine Rege, & cæteris magistratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus, & Principibus, quibus, ut ait Parysatis illa apud Plutarchum, verbis opus est bysiniis, an cum optimatibus, apud quos, Gggg

Cic. 3. ad Heren. Partit. Aristot. Rhet. 1. 1. συμβουλῆς τὸ μὲν πρὸς τὸν πρῶτον, τὸ δὲ ἀποτροπῆ.

Deliberatiui quinque argumeta.

Monarchia Gregni differens.

Aristocratia.

Democratia.

Tyrannia.

Oligarchia.

Ochlocratia.

Anarchia.

quos, honesta, & legitima dicere oportet, an-
cum plebe bellua multorum capitum, cum
qua negotium tractare difficillima res omni-
um. Neque verò satis est dignitatem in viris
spectare, sed morum, & conditionis, & in-
genij rationem habere oportet. Prudenter igi-
tur Aristoteles in Rhetorica agit de mori-
bus iuuenum, & senum, & virorum, quæ ego
hic ἐν τῷ πρώτῳ subijcio.

parui fiant: Senes excandescunt imbecillius,
viri morderatius.
Iuuenes studiosi sunt honoris, & excellentiæ,
& victoriæ magis, quam pecuniarum, non-
dum enim egestatem experti sunt. Senes sunt
vitæ appetentes, maximè extremo tempore,
quia cupiditas est rei absentis, & quo minus est
vitæ, eo magis desiderant.

Iuuenes, ut plurimum non sunt malis mo-
ribus, quod non sint veteratores; Senes con-
tra, sunt magis versipelles, ut omnia in peio-
rem partem rapiant, viri sunt in utroque mo-
deratiores.

Iuuenes sunt creduli, quia nondum in mul-
tis decepti: Senes suspiciosi, quia magis periti.
Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus
detrahunt fidem.

Iuuenes sperant multa, quia futuri mul-
tum habeant: Senes timent omnia, etiam tuta:
Viri, neque nimis confidunt, neque nimis ti-
ment.

Iuuenes sunt verecundi, & facile erubescunt:
Senes duriores habent frontem: Viri, neque
omnino verecundi, neque sine aliquo rubore
sunt.

Iuuenes honesta præferunt vtilibus: Senes
necessaria honestis, Viri mediocritatem ob-
tinent inter parcimoniam, & luxuriam.

Iuuenes curiosi sunt sodalium, gaudent
nimis consuetudine: Senes non ita: Viri medio-
criter.

Iuuenes in omnibus ferè sunt nimij, nimis
amant, nimis oderunt, tum putant se scire
omnia: Senes peccant defectu, & putant qui-
dem, sciunt autem nihil: Viri, neque amant,
neque oderunt effusus, sed oderunt quasi a-
maruti, & amant quasi odio habituri.

Iuuenes misericordes sunt, sua enim inno-
centia cæteros metiuntur: Hoc ipsum vitis, &
senibus conuenit.

Iuuenes rident iuberter, & sunt faceti: Se-
nes plerunquè ἀγέλαστοι odere ridiculos: Viri
sectantur mediocritatem. Hæc paucis Hora-
tius complexus est.

*Actus cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor, mas uis dandus, & an-*

Reddere, qui voces iam scit puer, & pede cer-

*Signat humum, gestit paribus colludere, &
Colligit, ac ponit sæmèd, & mutatur in ho-*

Mores iuuenum, virorum, & senum.

C A P V T III.

Hieronymus in Ecclesiasten ca. 12. pau-
cis adolescentiam definiens huic ad-
iungit comitem stultitiam. Chryso-
stomus epist. 3. ad Olympiadem ait, hæc ætate ingen-
tem esse libidinum tempestatem, magnam ve-
rò rationis imbecillitatem. Ἡ ἀλλοτρίη ἐπι-
δομὴ ζῆλον, ἀδύνατον ὅτι ὁ λογισμὸς.
Similiter Ambrosius de Abel, & Cain lib. 11.
cap. 3. Iuuentutem variarum illecebrius passio-
num feruere. Sed ubi maturior ætas accesserit,
tanquam pubescentis læsciuæ tempestate dis-
cussa tranquillitatem refundi, & in quosdam
portus quietos lassæ animæ nauigium subdu-
cere Basilius in cap. 3. Isaia, pluribus iuuen-
tutis mores describit Plato lib. 7. de legibus, fa-
cit puerum quauis bestia intractabiliorem his
verbis, ὁ δὲ πᾶσι πάντων ἀρτίων ἐστὶ δυνάμει-
ταχειρότατον. ὅσα γὰρ ἔχει πηγῶν τῶν
φρονούντων μὲν πᾶσι καὶ βέλτερον, καὶ ἐπιβουλοῦν, καὶ
ἀρετῶν, καὶ ὑβριστότατον ἀφροσύνην γίνεσθαι.

Iuuenes sunt cupidi, & parati ad ea efficienda,
quæ concupuerint, sectatores voluptatum, &
in horas mutabiles, fastidiosi in cupiditatibus,
& celeriter quidem, & valde concupiscunt,
statim verò sedantur, vehementes sunt eo-
rum impetus, sed non diuturni: cuiusmodi æ-
grosorum sitis, & fames, at senum cupiditates,
partim decrescunt, partim languescunt, quare
lucri sunt auidi, & remissis voluptatibus lucro
seruiunt, viri mediocriter se habent ad vo-
luptates.

Iuuenes sunt iracundi, statim excandescen-
tes, maximè si propter studium honoris

ἐὸν μετὰ-
βολοί,
ἀψίχοροι
πρὸς τὰς
ἐπιδυ-
μίας.
Horat. a-
mata re-
linquere
pernix.
Θυμικοί
καὶ ὀργί-

Imo

Imber hic iuuenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine
campi.

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus promissor, prodigus aris,

Sublimis, cupidusque, & amata relinquere
pernix:

Conuersis studijs atas, animusque virilis
Quærit opes, & amicitias: inseruit honori:

Commisisse cauet, quod mox mutare labore:

Multa senem circumueniunt incommoda: vel
quod

Quærit, & inuentis miser abstinet, & timet
uti,

Vel quod res omnes timide, gelideque mini-
strat,

Dilatator, spe longus, iners, auisusque futuri:

Difficilis, querulus, laudator temporis acti,

Se puero, Censor, Castigatorque minorum.

Et hæc quidem aurea, Aristotelisque, & Ho-
ratiij digna iudicio: sed tamen ingenia ple-
runque in consuetudine, & vitæ ratione, at-
que institutis ita mutantur, vt inueniantur
senes pueri, & pueri senes: Hoc erit prudentis
oratoris animaduertere. Ex ijs, quæ dicta sunt
colliges, vt plurimum iuuenum animos ille-
cebra gloriæ titillandos, temperandum ali-
quando in eorum leuioribus vitijs, expectan-
dum tantisper donec iracundiæ, & cupiditates
deseruecant, nihil cum cupidis agi, defecatis
emotionibus animi, omnia futura remissiora,
contra torrentem non esse luctandum. At si
indomitæ libidines fuerint, & maior in dies
audacia, præcipuè in agrestibus animis, vt non
modo temporis longinquitate non mitescat,
sed obfirmatæ malitiæ incrementis serpat la-
tius: efficiendum, vt qui lenitatem contem-
plerunt, seueritatis aculeos sentiant. Solent en-
nim simillima ingenia, vt muscæ aceto, sic se-
ueritate excitari, aut ad exemplum aliorum
frangi, si modo curuari non possunt. Apud
senes maximè spectanda erit vtilitas, pecuniæ,
prædiorum, opulentia, & omnium commo-
dorum ad vitam accessio. Apud viros, vt
ipsi rationem audiunt, oratio erit
ex honestate, & vtilita-
te temperan-
da.

Mores secundum conditionem.

CAPVT IV.

Nobiles omnino sunt honoris cupidi, *Nobilium mores.*
ita enim compositum est hominum
ingenium, vt ea, quæ habent, studio-
sius quærant, & accumulent: At nobilitas est
digaitas quædam, & honor maiorum, quo
fit, vt alium, atque alium, honorem
semper appetant. Idem quoque facile con-
temnunt, sunt enim fastidiosi stomachi. Diui-
tes sunt sæpè contumaces, contumeliosi, deli-
cati, mollitrem, & felicitatis ostentationem ar-
rogantes, apud quos difficile est agere, nisi tor-
rens fortunæ virtute reprimatur. Sed licet apud
Theophrastum videre elegantissimos harum
personarum characteres.

Mores plebis.

Mores plebis describunt summi artifices,
Plato, Salust. Cornelius Tacitus, Seneca, Xe-
nophon.

Platoni dicitur, bellua multorum capitem.

Ἰερὸν πολυκέφαλον.

Xenophonti ἀχόρειον, ἄμην, ἐδάκωνον,
& πικρὸν, multitudine, inquit, ingrata, crude-
lis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi sunt impigræ linguæ,
ignauæ animi.

Liuius, pitiuata cuique stimulatio, vile de-
cus publicum.

Salustius, multitudo vulgi magis more,
quàm iudicio, post alium alius, quasi pruden-
tiorum sequitur.

Item. Natura inuidum vulgus ægris oculis
alienam felicitatem intuetur.

Ingenio est mobili seditiosum, atque dis-
cordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti,
& otio aduersum, aut ferat humiliter, aut su-
perbè dominatur: Hæc, & alia Lipsius. Apud
huiusmodi homines, nisi prius bonis moribus
excolantur, difficillima est omnino oratio, vbi
nulla ratio: Itaque in istis, & similibus satius
conticescere, quàm sine fructu, & sæpe cum
maximo periculo verba facere. Tentanda sunt
etiam nonnunquam remedia seueriora, vbi
minime profunt lenia. Sed hæctenus de mori-
bus personæ.

Iam in deliberatiuo genere spectandus se-
quitur post efficientem finis, & is, honestas

Gggg 2 cum

cum utilitate coniuncta, omnis autem honestas cum virtute posita est.

De honesto.

Virtus est animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus est: cuius quatuor sunt fontes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, de quibus in demonstratio genere dictum est.

Nunc quo modo ex partibus antea enumeratis, orator elicere possit argumenta ad rem suadendam, vel dissadendam, ostendemus, si rem secundum iustitiam probare velit.

*Honesti
ratio qua-
modo tra-
handa.*

Primum demonstrabit, eam diuino cultui consentaneam, summo numini gratam, & acceptam.

Secundò patrum institutis, & legibus, consuetudinibus maxime conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter se consistere.

Tertiò spectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis necessarium est.

Quartò improborum audaciam reprimere, bonis signum ad bene sperandum proferre.

Quintò disciplinam, & modestiam ciuitatis, hoc maxime factò contineri.

Postremò nefas esse fidem violare, officium negligere, ignominiosam perfidiae notam subire, seruandam cum hostibus fidem, necessitudinem cum clientibus retinendam, deinde religiose obseruandum, vetus dictum. *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Vt rem honestam esse secundum fortitudinem planum faciat orator, in primis magnam esse ostendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundò, pro honesta causa non modo subeundos, sed vltro etiam appetendos, esse labores.

Tertiò, mortem quavis turpitudine iucundiorum esse.

Quartò, virum non esse, qui propter dolorem ab officio, fortitudine, & honestate recedit.

Quintò, pro veritate, & sua, suorumq; sed potissimum pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recusanda.

Temperantia vberem suafori, & dissuafori materiam suppeditabit, cum ostendet, quam magnum, quam regium, quam diuinum sit libidinem coercere, vota immodica, & cupi-

ditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compefcere, victis ignoscere, iacentes erigere, denique in summa dignitate, & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cætera sparsa virtutes efficiet, vt orator aduocet in consilium præteritas, memoria duce, & comite experientia, consideret præsentis, consulat peritos, bonosque consiliarios, se ipsum excitet, & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circumspectat locum, tempus, facta, personas, prospiciat difficultates, & mature adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quæ secus fiunt, contra prudentiam fiunt.

De vtili.

CAPVT V.

Vtilitatis duæ sunt partes. Prima incolumitas, altera felicitas. Proponet igitur prudens orator malorum fugam, eo enim argumento maxime afficiuntur auditores, nec vilius est adeo sui negligens, qui non statim cogitet, quo pacto se à periculo expedire, & salutem consequi possit. Felicitas omnes vtilitates complectitur, quæ humanam vitam exhilarant, sub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene sola aures arrigant, cætera perfunctoriè, & oscitantur audiant.

De necessario, facili, iucundo.

CAPVT VI.

Omnia porro argumenta facillè obruit necessarium: Nã, & si vtilitates, quam speciosissimæ ostendantur, inueniuntur tamen adeo segnes animæ, quæ non facile commoueantur, maxime si quid exhauriendum est in negotio laboris. At vbi necessitas rei obeundæ clarissimè ostenditur, qualis est, salus

salus animæ, corporis, fortunarum, compendiosius est ad suasionem, & dissuasionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerito, suadendum fuit, ut religiosum institeret, aut utilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, ut videbatur, profusum natum inflectere potuisset, ut id consilij caperet? At ubi à viro sancto, cui suam conscientiam permiserat, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem sibi iter esse relictum: Homo, qui à teneris aulæ delicijs affluenter, ita repente est immutatus, ut relicto pristino vitæ genere, totum se religiosæ disciplinæ committeret. Oreyus hamo caprus luculentius sibi vulnus infert, ut hamum extrudat: Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quanquam acerrimo dolore excindi, laniam omnem subeunt, ut quod reliquum est vitæ, seruent, ac tueantur, inducti vna ratione necessitatis.

Platus l. i. c. 14.

Oreyus piscis ars. Elianus de animalibus.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad suadendum bellum aduersus M. Antonium, quam istud, *Agitur enim, non quæ conditione victuri, sed victurine sumus, an cum supplicio, ignominiaq; pericuri.*

Cicero Philip. 4.

Additur his quoque capitibus facilis, iucundique ratio, quæ non leue ad inflectendos animos forta est momentum. Quamuis enim res, & honesta sit, & multas contineat cum honestate coniunctas utilitates; tamen si nimis sit operosa, deterret plerumque animos, & minores habet ad suadendum emissiones.

De argumentis, & affectibus generis deliberatiui.

CAPVT VII.

Argumenta huius generis primùm sunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fusius actum est, deinde auctoritates, & testimonia, pacta, conuentiones, exempla, & cætera similia.

Sed nihil ita familiare est, ac sunt rerum, personarum, locorum, temporum, rationum, causarum denique adiuncta, è quibus, si rem bene discutias, inuenies omnia fere decerpi argumenta.

Dilabor. gen.

Nec vllum validius est relum, quam omnibus communibus de honestate digres-

sionibus, ad ea, quæ rei intima sunt deuenire.

Affectus autem huius partis præcipui sunt, desiderij, spei, amoris, timoris. Nam vel bona querenda proponuntur, & tunc eorum desiderium excitari, atque inflammari solet: vel ad desiderium accedit certa, atque explorata ratio facultatum, quibus ea facile possumus assequi, & hoc spem erigit, erectamque fouet, ac sustentat: Vel rei bonitas, pulchritudo, utilitas, quasi præsens ob oculos ponitur, ut ardentiores quasdam amoris faces iniiciat. Si contra dissuadendum est, res impeditæ, difficiles, molestæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris, & desperationis commouentur.

Affectus.

Demades orator, cum fortè ad Philippum Regem legatus missus esset, ut eum Athenarum desiderio incenderet, urbem descripsit in mensa. Contra, Cicero ut pacem dissuadeat cum M. Antonio faciendam, postquam nullam intercedere posse ostendit, ut motus terroris, & odij inurat, eius crudelitatem depingit.

Hermog. lib. 1. de Inuent.

Nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos trucidatio ciuium.

Cicero Philip. 4.

De artificio suasionum, & dissuasionum.

CAPVT VIII.

Suasionis igitur, vel dissuasionis hoc primum caput est, ut venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur sensus, cum quibus res agenda est. Neque solum natura, ingenium, institutio, conditio, sed etiam affectus, ut amores, odia, merus, voluptates, & priuata quæque adiuncta perquirenda sunt; Quæ, quò melius dignoscuntur, eò faciliorem suppeditant persuadendi rationem.

Suadendi & persuadendi ars.

Atque ut Imperator in vrbis obsidione loca omnia sagacissimè pertentat, ut qua parte debiliorem viderit, hac impressionem faciat, sic orator omnes pectoris aditus collustrat, antequam destinato, quod cupit, ictu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, non minus disertis oratoris, quam nauis Principis, qui cum exercitum haberet, ex varijs gentibus conflatum,

Curtius lib. 4.

Gggg 3 flatum,

Atum, varia oratione, vt cuiusque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam, atque vltima Orientis, non ipsius magis, quam suo ductu profecti, inueterata virtutis admohebantur. Illos terrarum orbis liberatores, ementosque olim Herculis, & Liberi patris terminos non Peris modo, sed etiam omnibus gentibus imposituros iugum. Macedonum Bacra, & Indos fore: Minima esse, quae nunc intuerentur: sed omnia victoria parati. Haec apud generosos animos. Deinde cum videret tot terrarum spatia ementos, non nihil difficultatum occurru retardari insinuat.

Suaſionis artificiosa exemplū.

Non praeuictis petris Illyricorum, & Thraciae saxis sterilem laborem fore: spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem suo pauore fluctuantem vmbonibus posse propelli. Victor ad haec Atheniensium Philippus pater innocabatur, domitiaeque super Beroeae, & vrbis in ea nobilissimae ad solum diruta species repraesentabatur animis.

Cum adiret Graecos, admoebat, ab ijs gentibus illata Graeciae bella, Darij prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam, terramque populantium, vt neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Dein Deum templa ruinis, & ignibus esse delecta: vrbes eorum expugnatas: foedera humani, diuinique iuris violata.

Illyricos vero, & Thraces rapto viuere asuetos, aciem hostium auro, purpuraque fulgentem intueri iubebat, praedam non arma gestantem. Trent, & imbelibus foeminis aurum viri eripent: aspera suorum montium iuga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum campis, agrisque mutant. Ita qua quisque capitur eica delinendus.

Suadentis partes quae

II. In eo qui suadet, duo potissimum requiruntur, auctoritas, quae ex sapientia, virtute, opibus, aetate, & ceteris inualefcit: Deinde amor, & beneuolentia in res nostras. Primum igitur maxime solemus moueri eorum sapientia peritiae, & experimentis, qui aliquid suadent, vel dissuadent, quod eleganter his versibus expressit Ausonius.

Auson. in epigrā. ad Theodosiū Imperat.

*Agricolam si stana Ceres dare semina terris,
Gradibus iubens, si capere arma ducem,
Soluere de portu classem Neptunus inermem:*

*Fidere tam fas est, quam dubitare nefas.
Insani quamuis hylemet mare, crudaq, tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus.
Nil dubites auctore bono.*

Itaque nauum ducem facile sequuntur milites, & in quamcunq; partem inflexerit, mouentur. Quin lacris, & exarmatis nauigijs impositi, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moluntur, vnus viri robustissima quadam auctoritate concitati: sin contra imperitus sit, aut infelix Imperator, turissima quaeque formidant. Similiter in ceteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt aegroti, quibus suam salutem committant, quos ubi tales sibi persuaferint, nihil non valetudinis recuperandae causa sub eorum auspicijs faciunt, callidos, & longo rerum vsu tritos nauas nauigantes, doctos praecceptores discipuli, bonos fabros, bonos sartores, bonos etiam cerdones quisque desiderat, quibus rem suam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos beneuolentia. Nam si peritissimum hominem in ea re, quam agredimur, nacti sumus, verisimiliter tamen, fallacem, & sui potius amantem, quam nostri, deprehendamus, eius suasiones, & dissuasiones auersamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis, & Veneris indicare voluit quarto Aeneidos. Nam Iunonem blanda, & valde probabili oratione de retinendo Aenea Carthagine loquentem inducit.

Simulatio res huiusmodi detestari non debent.

Sed quis erit modus, aut quo nunc certamina tanto?

Quin potius pacem aeternam, pactosq, hymenaeos

*Exorcemus? habes, tota quod mente peristi,
Ardet amans Dido, traxitq, per ossa furor.*

Communem hunc ergo populum, paribusq, regamus

*Auspiciis: liceat Phrygio seruire marito,
Dotalesq, tua Tyrios permittere dexera?*

Quid hac oratione in speciem honestius, aut vtilius? nec tamen persuadetur Venus. Cur? - Sensit enim simulata mente loquentem, nec sibi tam beneuolam Iunonem credere poterat: frustra igitur laborant in suadendo, aut dissuadendo, qui minime diliguntur, aut amici non putantur. Prius deuincire peccatus oportet, quod ferias, quod si laboret aliqua suspicione, paulatim obsequijs, & certis beneuolentiae signis euellenda est, antequam res longius progrediatur. Contra, si nihil obsti-

nec de suo ingenio desperantem, abiectum, & formidantem omnia, statim incensa oratione mouebis, vt literas discat, nec auarum, aut fordidum, vt sumptum faciat, nec Drancem frigidum, vt prælietur: sed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obuersantur, difficultatum pondera discutiantur.

Animi
quidam
sulphu-
rati.

Tertiò, vt sulphurati quidam sunt animi, secundum Plotini dictum, qui statim flammæ concipiunt, ita parciore verbis apud eos esse oportet oratores; pigris verò, & segnibus validius instandum, siquidem speretur aliqua ratio honestatis: sin autem tam angustæ sint, & tenebrosæ mentes, vt nulla bonæ spei scintilla promicet, quid attinet frustra prolixam orationem perdere? in quo præclare monet Dio Prusæus in oratione prima de regno, successus eloquentiæ, & exhortationum, maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicen, canens bellicum ita rapiebat, vt eodem vestigio ad arma profiliret: At hoc ipsum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præstantes illi quidem, & planè bellicosi, quam ex ipsius Alexandri acri quodam, incitatoque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum delicijs effeminatum, nunquam Timotheus, aut Apollo quidem ipse de cubili excitallet, vt abiecta muliebri consuetudine, ferro se accingeret.

Quartò, si persona, quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minus pugna rationibus, minus calens, & profusa verbis videri debet (nisi temporum, & periculorum ratio aliud expetat.) Nam dignitas ipsa potentissimum est ad ferendos animos telum, & vt ait Cornelius Tacitus, Suasio, vel exhortatio ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert. Cauendum est tamen, ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Exhorta-
tio lenis.

Quintò, in exordijs, & insinuationibus præferre debet sapius orator spes egregias de eorum virtute, quos exhortatur, vt se potiùs officij, aut alia ratione inductum, id ipsum exhortationis genus aggredi demonstrat, quàm quod hortatore alij indigeant, qui sua sponte sint satis incensi. Hoc artificium obseruat Dio Prusæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciã igitur, vt Imperatores instructa acie solent: quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur, sic ego vos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Sextò, etsi minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus effluens; sunt tamen viuidæ, & pressæ rationes afferendæ, quibus veluti clauis audientium animis quam altissimè defigantur. Erunt autem minimè petendæ ex intimis rei, & negotij, quod tractatur, adiunctis, quæ si clarissimis, & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos ponderis. Nec istud omittit M. Tullius in sua exhortatione.

Non debet
esse nimis
arguens.
106.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, vestro studio, & virtute frengitis, sic Antonij nefarium atrocium vestra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducumque vestrorum breui tempore oppressum audietis.

Septimò, exhortationis anima est pugna quidam calor, qui plurimus in figuris acibus, & densis agnoscitur, vt,

Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quo cum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille seruitutem vestram, vt antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetraque belua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruitur.

Octauò, potentissimum est exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: itaque in illa disertissima Darij regis oratione, post acres, & varias rationes illam addit, quasi colophonem.

Ipsè, non patrio more solum, sed etiam, vt conspici possim, curru vehor, nec recuso, quo minus imitemini me, siue fortitudinis exemplum, siue ignauitiæ fuero.

In dehortatione par est fermè ratio, nisi quod animi iam præmissa hortatione perculsi, contrarijs rationibus muniendi sunt, & atrox, si quis est, restringendus. In quo plurimum aliquando valent ironiæ, quibus ea, quæ ab incensis hortatoribus sunt allata, quasi ingesta frigida obruuntur. Redarguitur au-
ditorum

ditorum simplex credulitas, qui se fascino, & quasi naso duci permittunt. Adhortatorum veteratorum ingenium, & fraudes, consulto ad impellendos animos composita notantur. Res aut mala, aut vilis: aut si bona est, dura, laboriosa, difficilis, & supra facultatem omnem ostenditur.

Montes aurei à vanis hortatoribus promissi deridentur: contra labores, & pericula, & incerti exitus; & si contingant, parum frugiferi, exaggerantur. Dissimilitudo exemplorum, si quæ ab aduersarijs sint intertextæ, plenius indicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum sensibus accommodata proponuntur. Ad summum animi à iucunda bonorum specie, ad terrores, & impeditas difficultates traducuntur.

De concitatione & conciliatione.

CAPVT X.

Quæ de affectibus odij, & iracundiæ, cuiusque lenimentis antea dicta sunt, concitationis, & conciliationis artificium satis ostendunt. Ac animos quidem ad iracundiam, atque odium mouere, obiecta præsertim iniuriæ atrocioris specie, eaque Rhetoricis excitata coloribus, haud est operosum; cum omnes ad suas vlscendas iniurias, non leui propeensione rapiantur. At verò ardentes furij restringere,

Hoc opus, hic labor est.

De priuatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur singularis; Quid in parandis effertæ multitudinis animis, quæ præsidia satis secunda reperiri possint? Certe fatendum est, debilia hic esse eloquentiæ opera, nisi alijs præsijs sustententur. Quis enim furenti bellæ inermem suadam obieciat, aut musico concentu egres emollire tentet: quæquam multum potest diserta oratio, nisi tamen alium habeat comitarum, quàm verborum, parum secunda est: quem verò? sapientiæ, sanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris, addo etiam radios quosdam maiestatis, quos Deus imprimere solet in eorum vultu, quos sibi veluti vicarios in regendis hominum cœtibus constituit.

Tum pietate grauem, & meritum, si forte viderum quem,

Conspexere, silent.

Hac ratione Iulius Cæsar seditionem exercitus verbo vno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum eius detrectabant. Augustus vultu, & aspectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adolefcens tumultuantes copias ita repressit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maiestatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obseruanda sunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum iustissimis auctoritatis, & innocentæ præsijs credendum. Primi enim impetus solent esse belluarum, qui semel atque deflagrarunt, libertiorem ansam orationi, prehensionesque permittunt. Postremò etiam, & venæ hominum tenendæ, sensusque delibandi, & periclitandæ voluntates, & orgo mali pertentanda, vt quid dolent, quid cupiant, quid timeant animi, plenius agnoscat. Ad summum, modò lenimentis, modò etiam seuerioribus remedijs, prout res, & tempora postulabunt, vulnere medendum est.

Sunt apud Cornelium Tacitum duo insignia pacandarum seditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iisdem diuersa hominum ingenia, varijque, & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & grauis oritur seditio, auctore Percennio: Agnosce primum hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in castris Percennius quidam dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus.

Digna fax hac seditione: nunc animaduerte, quam oportune tempus captat, & periculosos primum rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquijs, aut flexo in vespertam die, & dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare; Postremò promptis iam, & alijs seditionis ministris, velut concionabundus, interrogabat.

(Agnosce insigne artificium linguæ virtutis.)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus

H h h

Tri-

Conciliationis methodus.

Conciliationis insigne exemplum.

Conciliatio.

Tribunis, in modum seruorum obedirent? quando auferos exposcere remedia, nisi nouū & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignauia peccatum, quod tricena, & quadragena stipendia senes, truncato ex vulneribus corpore tolerant. (Deinde) Militiam grauem, instructiuam, denis in diem assibus, animam, & corpus aestimari. Verbera, & vulnera, duram hyemem, exercitatus aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna.

Hi concitationum stimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi alleuatus, circumstantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos.

*Concitantio
ars
malitiosa.*

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miseris, lucem, & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos e germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores suos, quos in exitium militum habet, atque armat. Respondet Blæse, ubi cadauer abieceris, ne hostes quidem sepulturam inuident, cum oculis, cum lachrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube. Dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ij sepeliunt.

*Pacandæ
seditionis
ars in
Druso.*

Mira ars concitandæ multitudinis: quid postea? cooritur atrox tempestas, ad quam sedandam mittitur Drusus à Tiberio, rudis dicendi, sed cui promptum erat ad asperiora ingenium; hic cum truculentis adhuc uocibus concio streperet, nec satis tutum videretur consistere in publico, magnis artibus remtentat, & perficit. Nam, cum forte luna clariore penè exælo uisa esset languescere, hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunum ratus, quæ casus attulerat, in sapientiam uertit. Circumiri secretò tentoria iubet, accersit Centurionem Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & si qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, sibi deuincit. Hi commutata oratione apud suos differunt.

Quousq; filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione, & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius, & Vibulenus stipendia militibus, agros, emeritis largientur? Denique, pro Neronibus, & Druso, imperium P.R. capeissent? quin po-

tius, ut nouissimè in culpam, ita primi ad penitentiam sumus; tarda sunt, quæ in commune expostulantur: priuatam gratiam statim merere statim recipias.

Ita per conscios, quam aptissimè commotæ, iam inter se suspectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Drusus, ut documentum seueritatis relinqueret, iam desertos à seditiosis concitationis duces, Percennium, & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæsar eodem tempore, ad tumultum in Gallijs compescendum mittitur, qui, ut erat vir eloquens, & mansuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à ueneratione Augusti orsus, flexit ad uictorias, triumphosq; Tiberij, Italiæ inde consensum, fidem Galliarum extulit. Mox seditiosos increpans, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplina decus? quonam Tribunos? quo centuriones exegistis?

Quid hæc lenis maiestas profuit orationis apud inconditam multitudinem? quæ dedecora non exoribuit Germanicus? Eò usque deuentum est, ut cum oblato, si uellet, impetio, se moriturum potius, quam fidem exturum clamitaret, ferrumque à latere directum deferret in pectus, quidam hortantur, ut feriret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, addito, acutorem esse.

Nec satis, nocte concubia, concursu ad ianuam facto, reuulsisque foribus, Cæarem intento mortis metu vexillum tradere subiungunt, in legatos ipsos effernescunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata seditio, miseratione potius, quam auctoritate. Nam cum à furentibus Cæsar filiolium Caligulam, & Augustam uxorem summoueret, incederetque muliebri, & miserabile agmen, profuga ducis vxor, paruulum sinu filium gerens, pudor inde, & misratio, quæ eò tradidit milites, ut mutati seuirent in seditiosos.

Lentiora quidem hæc remedia, sed tamē mitiora fuerunt.

De consolatione.

CAPVT XI.

Consolationis necessitas.

Inter cetera eloquentiae adiumenta, non postremum est illud subsidium, quod miseris impetrari solet, consolatio, etrumnarum dulcissimum quoddam nepenthes.

Hoc inopia, carcer morbi, seruitus, orbitas, & cetera, quibus humanum genus, ad omnem fortunae contumeliam projectum consistari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hac aduersus mortis nimis quotidiana vulnera crebro vsurpata est a sapientissimis viris medicina, qualis Senecae ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Apollonium, Aristidis ad Eteonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia priuata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: pauca diuturna: quicquid coepit, desinere: vniuersum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subiacere; quod disertè tractauit Statius, in epicedio Glauciae;

-- Omnia sumta:

Aut mortitura vides, obeunt noctesq, diesque. Astray, nec solidis prodest sua machina terris.

Nam populos mortale genus, plebisque caduca

Quis fleat interitus? hos bella, hos aquora possunt,

Hic amor exitio, furor his, & saeva cupido. Ut fleam morbos.

Quicquid habet ortus, finem timer: ibimus omnes.

Ibimus.

Ad hac inferretur superbae esse impotentisque arrogantiae, vt quis in hac natura necessitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, se vnum, ac suos seponi velit.

Secundo, petetur a miseris vitae, iuxta hanc sententiam: *Omnis vita supplicium est*: quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertio, ab aliorum varijs calamitatibus. Omnes aegidum mortales circumspice, Lariga vbique flendi, & assidua materia.

Alium ad quotidianum opus laboriosa e-

Vita miseria.

gestas vocat: Alium ambitio nunquam quietas sollicitat: Alius diuitias, quas optuerat, metuit; & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse, lachrymae nobis deerunt, antequam caussa dolendi.

Quarto, bona si quae a mortuo relicta sunt, non eius fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex aduentu fulget, liberi, honores, opes ampla atria & exclusorum elenqum turba, re-ferta vestibula, clara, nobilis, aut formosa coniux, ceteraque ex incerta, & mobili sorte pendentia, alicui, commodatiq; apparatus sunt.

Quinto, est bonum mortis optimum naturae inuentum, quae captiuorum catenas leuat, agrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res a fortuna male diuisas exa-quat, &c.

Sexto, felicitas consequentis vitae, quae puras, & candidas animas excipit.

Hac Christianae menti, instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem despexerunt, haudquaquam omittunt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Οὐτὸ ἐ τῶν ἰσοῦσι τῶν μεταλλάξαντων ἐπι-
τι τιμῆ, καὶ προσιεῖα καθάπερ λέγεται ἐ χῶρος
τι ἀποτιναμίνθ. ἰν ὃ διατρέσσιν αἱ τῶν
ψυχῶν καλῆς ἐπιπέδω ἴχον οἱ δὲ περὶ τὸ μακα-
ρίτη ἴδιου σου, ὅτι τῶν τοῖς συγκαταριθμηθεῖς συ-
visat.

Elysijs campi. Animo-rum immortali-tas.

Septimo, additur, dolorem, non modò Plut. ad inutilem esse, sed turpem: idcirco Lyciorum Apoll.

legislator, viros in funeribus vestem mulie-rem gerere voluit, quò se in iuctu mulieres fieri admonerentur. Deinde illae lachrymae, Lycij in

vel tibi, qui lugens, profunt, vel mortuo: si ti-
bi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, vestem

infelicem putas, quem non debes, hanc ean-
dem rationem fusiùs vrgent Plutarchus, & gerunt.

Seneca.

Octaudo, saepissimè vel praemittuntur, vel subiiciuntur exempla eorum, qui propinquo-rum mortes generoso animo tulerunt, quae quo magis domestica sunt, & nota, plus ha-bent impressionis, & haec quidem in locis communibus.

Singulares verò sumuntur ab adiunctis de-functorum, a vitae scilicet bene actae virtuti-bus,

Hhhh z bus,

Morian-tur om-nia.

bus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequijs, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satius est percurrere, quam locos communes consecrari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate, & clarissimis, ententijs illuminentur.

Consolationis ars artificia.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum, artem in consolando non vulgarem, cum enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Iulian. in epist. ad Aemiliam.

Primus fuit Democritus, qui vt Darium Regem, in morte conjugis pertinacius lugentem, consolaretur, promisit se mortuam ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Nomina à πινυτήτων, scilicet hominum nomina, qui nunquam lustraria in toga Perside amicorum morti indoluissent, qui cum in toto regno non essent inuenti, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Plutarch. in consol. ad Apol.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τριών ἀπινυτήτων ὀνόματα; trium scilicet hominum nomina, qui nunquam lustraria in toga Perside amicorum morti indoluissent, qui cum in toto regno non essent inuenti, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Artinoen Reginam, filij mortem sine intermissione lamentantem, hac fabula consolatus est.

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones distribueret, fortè tum Luctum abstraxisset, ac omnibus iam diuisis superuenisset, cumque sibi quoque tribui aliquid honoris postularer, Iouem omnibus in alios insumptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem, & lachrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsam afficias: quod si suis cum honoribus studiosè venereris, nouam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Consolationis varietas.

Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diuersus, cum alijs Philosophorum armis apertè pugnandum, cum alijs remissius agendum, indulgendum est aliquid naturæ, concedendæ lachrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxa-

tus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambr. Non opprimuntur fletus præceptorum seueritate, sed magis irritantur: hic iuste dolens, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differt inuat, donec primus ille æstus deferuerit, & quasi stendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris oculos exsiccare.

Ad summum, longinquitas temporis, ciuilibusque in tolerando dolore constituetur honestas, lætatum subinde rerum influentes species, vel etiam alij affectuum motus excitati, lachrymas citò abstergere solent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium, in aula Claudij Cæsaris, magnis auctum honoribus, cum fratris morte plus æquo perturbatus videretur, scribit;

Cum voles rerum omnium obliuisci, cogita Cæsarem, fas non est tibi, saluo Cæsare, de fortuna queri.

De forma, & caractere Elocutionis.

In genere deliberatiuo.

C A P V T XII.

Forma deliberatiui generis erit instructa: sententijs, & argumentis, nec adeo profusa verbis; maximè verò cum apud graues personas agendum erit, succingere oportebit phaleratæ orationis, fluentes lacrimas.

Nihil enim tam à persuasione, quæ in hoc potissimum genere spectatur, alienum, quàm præculta, & ambitiosius fluens oratio.

Itaque disertè notat Dionysius Longinus, ἐπιπέφυτον, simplici Minerua, cum viris Principibus, & dominis tractanda esse negotia, nam si coneris fuco elaboratæ dictionis hæreticum animum circumuenire, ἀγανακτεῖται εὐθύς, ἢ ὡς πᾶς ἀφρων ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος εὐλοῖται. σχηματοῖς κατασοφίζεται, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἑαυτοῦ λαμβάνων τὴν παραλογισμὸν, οἷοτι τὴν ἀποδιδρασκῶν τὸ σύνολον, succenset, si quasi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur, & in

contemptum sui fucatas probationes interpretatus, sepiſſimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotijs, vbi res, & personæ contractum quoddam, & sicum orationis genus desiderant. Nam plerumque etiam intercedunt suasionēs magis adipales, & quæ ad epidicticas orationes multum accedant. Nolim ego, illas nimis austeras, & horridas fieri, sed suis pigmentis interdum colorari.

Talis est illa suasio Sidonij Apollinaris, epistola sexta libri primi, vbi virum nobilem, rusticana, & vmbatili vita impalesentem, ad capeſſendos reipubl. honores paulò hilarius hortatur, & floridius, his verbis.

Proh pudor, si relinquere inter subſequeas rusticanos, subulcosque ronchantes.

Quippe, si & campum stiuā tremente proſcendas, aut prati floreas opes, panda curuus falce populeris, aut vineam palmitē grauem, cernuus castris fossor inuertas, tunc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potius expergiscere, & ad maiora, se pingui otio marcidus, & inneruis animus attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam excolere, quàm villam, &c. ibidem fusiis.

SECUNDA PARS CIVILIS eloquentiæ.

Genus iudiciale.

C A P V T XIII.

Virtus iustitia, virtutum omnium præclarissima, plurimum in rebus humanis splendoris obtinet: Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute generis humani custode fortiter asserenda verſatur, ingens sibi deus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci, tamque inculto ingenio, quæ si modo vmbra reipubl. habuit, statim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præſidia salutis, ornamenta dignitatis.

At verò iudices, qui eadem dispensant, tanto pretio sunt, & fuerunt apud quosque mortales, vt eosdem (Theodoreto teste) sacre literæ Deos non vereantur appellare.

Τὰ θεῶν λόγια ἔγενότων οὐδὲν φύσα προσαγορευθέντων, ὀνόματος μὲν γὰρ φίλου

μεταδεδωκεν τοῖς δικασταῖς περικλυτοῖς. Sacre verò literæ nihil creatum Deum appellant: nominis solius, non naturæ communionem iudicibus sunt imperitæ.

Reges primi iudicibus sunt imperitæ.

Idecirco, apud nobilissimas quasque gentes, Reges primum ius dixerunt, de quibus ait Petrus Blesensis.

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed vt audiant causam populi, & arguant pro mansuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerunt, quod declarat Claudij exemplum, qui vt ait Suetonius, & Consul, & extra honorem, laboriosissimè ius dixit, etiam suis, sacrorumque diebus solemnibus, nonnunquam festis quoque antiquitus, religiosis.

Et notari quidem dignum est, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cum muliercula ius petijſſet, recusassetque: illi retorsit, Noli igitur imperare.

Verùm præclarum iuris dicendi exemplum dedere supra cæteros Francorum Reges, qui singulari privilegio sibi manum iustitiæ vendicarunt, quam nulli vnquam principes insignibus habuerunt, & appositè Agathias, de Gallico populo, ait,

Reges Francia in iure dicendo celebres.

Τὸ ἐπιχόρον δικασίον εἶναι, τὸ δὲ ἀρχόντων μὲν ἐστίν.

Accedunt sapientissimæ illæ curiæ, quarum, vt cælum syderibus, sic Gallia purpuris colustratur, quibus nihil, aut ad sapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius?

Curia Francia quam honorifica.

Quas ob res, generis iudicialis magna semper extitit, & adhuc extat dignitas, in quo possit regina eloquentiæ triumphare.

Sed, vt eius splendorem plenius agnoscamus, & singularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aspectu illustriū regnorum, & rempublicarum fora ponamus ob oculos, vel saltem per transfennam inspiciamus: plenior enim de ijs sermonem consulto relinquimus ijs, qui tradandas gentium antiquitates susceperunt.

Hhhh ;

QVÆ

Quae Antiquorum circa forum, & iudicia, cura, & dignitas fuerit.

Et de ijs, Perfarum, Aegyptiorum, Graecorum, Romanorum denique instituta breuiter comparata.

IVDICES PERSARVM.

CAPVT XV.

Iudices Regij apud Persas.

Primum apud Persas selecti Iudices fuerunt, βασιλῆες, seu βασιλῆες δικασταί, qui ex consultiſſimis viſis Perfarum legabantur, quorum erat perpetuus magistratus, nec nisi in demortui locum alius ſufficiebatur.

Hi ius poſtulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controuerſae omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit.

Iudicij nummarij poena. Siſamnis iniqui iudicij ſupplicium.

Οἱ δὲ βασιλῆες δικασταί, καὶ ἐπιμένοι ἄνδρες γίνονται Περσῶν δοτοὶ δὲ τοῖσι δίκαις δικασταῖς. Ζου. καὶ ἐξηγητοὶ τῶν παλαιῶν νόμων γίνονται. Quanta vero integritate ab ijs administrari iudicia reges vellent, testatur Siſamnis exemplum, qui cum ob rem iudicandam pecuniam coepiſſe conuictus eſſet, Cambyſes, ex corpore eius detractam pellem, fellae intendit, in eaque filium eius iudicaturum conſidere iuſſit. Herodotus, l. 5. in Terſiſchore; Απέδειξε πᾶσαν τὴν ἀνδραπῆγην, καὶ ἐπέσειε τὸ θρόνον, ἐς τὸν ἴζων ἐδικασε.

Eadem certe de cauſſa, & Darius Sandocem nummariam Iudicem, hoc iudicandi munere, in comitatu ſuo fungentem, in crucem agi iuſſit, quod pecunia corruptus male iudicaret: quemadmodum Herodotus, lib. 7. ſcribit.

Forum Aegyptiorum, Labyrinthus, & Di-caſterium.

CAPVT XVI.

Forum in Labyrintho iura

Nec minus in eate Aegyptij prudentes fuere. Ac ius quide apud eos de rebus maximis dicebatur in aulis Labyrin-

thi, qui deſcribitur a Strabone, lib. 17. Adhaec, inquit, eſt labyrinthi fabrica opus, haud impar pyramidibus, & adiacens regis ſibi ſepultura eius, qui labyrinthum conſtruxit: locus eſt in primo ſolae ingreſſu, ad triginta, quadragintaue ſtadia procedenti, eſt plantatus quaedam menſali forma pagum habens, & formam multorum regum regiam, quot prius praefecturae erant. Nam totidem aulae ſunt columnis ambitae, inuicem continuae, omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodam muro, ante ſe ſitas aulae habent.

Via vero, quae ad eas tendunt, ex aduerſis ſunt ipſius muri, ante ingreſſus cryptae quaedam multae, ac longae, quae inter ſe vias flexuoſas habent, vt nemo peregrinus ingreſſi aulam vllam poſſit, nec egreſſi ſine duce.

Dignum admiratione, quod vniuſcuſque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris, & magnitudine inſolenti conſcriptae ſunt, nullo viſque, nec ligni, nec alius materiae interuentu.

At, ſi quis in tabulatum aſcendat, quod non admodum altum eſt, quippe vnica contentum contignatione videre poteſt lapideam campum, tantis lapidibus inſtratum: inde ad aulae viſu retorto, cernere deinceps eas ſeptem & vinti ordine poſitas, & columnis e ſolido lapide innitentes, parietes quoque ipſos, ex lapidibus non minoribus compoſitos: in fine huius aedificij, quod plus ſtadio occupat, eſt ſepultura quaedam, pyramis quadrangula, cuius quodlibet latus, quatuor ſere eſt iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen eſt Imandes, dicunt tot aulae ita factae eſſe, quot ſolent omnes praefecturae eo conuenire, atque epulum quoddam ſacris viſis, ac mulieribus fiebat, ſacrificij gratia Deo reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis, quae ſuis autem praefectura, in ſuam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Aſſeſſoribus in Iudicijs Diodorus, l. 1. cap. 1. part. 2.

Has propè, inquit, domus erat columnis ſuſpenſa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea ſtatuae lignae poſitae haud paruo numero, repraeſentantes eos, qui diſceptarent, reſpicientes eos, qui in iudicijs ſententias ferrent.

M

Hi ab vna muri parte sculpti triginta erant absque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo suspensa veritas penderet, & oculis esset subglauis, librorum cumulo circumstante, hæc imagines præ se ferebant, iudices integros esse debere: Prætores solam respicere veritatem.

Iudiciorum ratio apud Ægyptios.

TOtam iudiciorum rationem idem Diosdorus, lib. 4. cap. 3. persequutus est.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: existimabant enim sententiarum lato es, maxime esse ad communem vitam momenti, in vtramque partem: Nā punire nocentes, auxilium ferre oppressis, optimam ad prohibenda mala facinora viam præstant. Pecuniam vero delicti pecunia, aut gratia tolli, existimabant confusionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudicij præficerent: qui iudicium confessus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere videbatur.

Postquam hi conuenerant, triginta numero inter se eligebant optimum virum, quem iudicij principem constituiebant: in locum cuius ciuitas alium Iudicem substituebat.

Veritatis
imago à
iudice col-
lo appensa
sinitur.

His omnibus victus, sed principi opulentior à rege dabatur. Is aurea catena signum varijs ornatum lapidibus, à collo suspensum, quod appellabant veritatem, gestabat.

Cæptis iudicij, ac signo veritatis à principe proposito, omnibusque legibus, quæ octo libris continebantur, in medio eorum constitutis, mos erat accusatorem scribere ea, in quibus alium accusabat, modumque patrate iniuriæ, aut damni facti, quantumque eam æstimaret.

Rursus accusatori, reoque inuicem respondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cum iudices de controuersia quaesissent, princeps signo veritatis in partem verioreni versosententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Ægyptios erat, existimantes accusantium excusantiumque altercatione, & scriptis veritatem maxime elicere posse.

Sanè oratorum ars, hypocritarum fraudes, lachrymæ periclitantium, multos à recto, veroque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut misericordia, aut oratione dicentis, sæpius reos à iudicibus fuisse absolutos.

Verùm, si aduersarietium scripta penitus intelligantur, existimant iudicari rectius, veluti nota veritate, posse, cum neque ingenio, neque industria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterentur, sed cuique esset commune ius: tum quia tempus dabatur accusatori, reoque disceptandum; tum quia Iudices, ex eorum responsis elicent veri iudicij modum.

Sacerdotes Iudices.

Et de Saphiro Veritatis.

Agyptiorum sacerdotes olim etiam iudices erant, & quidem inter eos princeps erat sententiæ maximus natu, & in omnes statuendi ius habebat. *Ex Æliano.*

Eum, omnium hominum esse iustissimum, & sincerissimum oportebat, qui circa collum, vt diximus, imaginem ex saphiro gemma confectam gestabat, quæ vocabatur veritas, Ælianus, lib. 14. vet. histor.

Ægyptijs quoque Regibus (quod & supra attigimus) ex præscripto legis antiquæ moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à virtutis medio declinatos, nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

Atheniensium fora varia.

Et eorum ratio.

G A P V T XVII.

ET quidem, in ea re Atheniensium natio non minus litigiosa, quam ingeniosa, Perfarum quoque, & Ægyptiorum curas, cautionesque superauit; quod licet ex tot foris, quæ ipsi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onomast. lib. 8.

Fora.

Fora (inquit) Atheniensium ἀρειοπάγειος, vicus Martius, iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædestinatione incendij, & veneficij, si scilicet quis dans occidisset: fiebat autem contestatio, & deinde iudicium προσημαζέσθαι δὲ, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ οἰκτιρέσθαι.

Exordijs uti in Areopago non licebat.

Exordijs uti non licebat, aut affectuum commotione.

Post primam autem sententiam exilium licebat capere, si quis parentes occidisset.

Menibus verò singulis, tribus diebus continuis ius dicebant: quarta scilicet mensis deficientis, tertia, & secunda.

Novem principes, qui singulis annis, post sensum datum semper Areopagitis addebantur, sub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vsque ad contobrinos, & iureiurando inquirete, quisnam mortui cognatus sit: sicque familiaris fuerit, accusatur, & telegatur.

In hoc ius dicitur de cædibus multè cõmissis. ἐν τῷ τῷ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam post Troie excidium, Græcorum quidam Palladium habentes Phalero appulerunt, & perignorantiam ab incolis occisos, abiectos esse, & horum quidem nullus viuis appulit. Acamas autem iudicavit Græcos esse, qui Palladium habebant, & si quidem sepultos. secundum Dei oraculum, ignotos nominarunt: illud verò constitutum est Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omisit, habet Pausanias in Atticis.

In Areopago (inquit) ara erat Mineræ deprecatrix, ἀρείαι, quam erexerat Orestes iudicio solutus.

Argenti præterea lapides, ἀργυρολίθοι, in quibus rei, & accusatores sedebat, & hunc quidem contumeliæ, illum impudentiæ vocabant, τὸν τὸν ὑπερηβῶς, τὸν δὲ ἀναμειδίαιας.

Proxima ædes Eumenidum ἡνὸς ἑμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Rei absoluti sacra faciebant Plutoni.

Denique Plutonis, Mercurij, & terre simulachra, quibus sacra faciebant, qui in causa capitis fuerant absoluti.

Forum apud Delphinium. τὸ ἐπὶ δελφίνῳ ἰδρύθη ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀγέας λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι δελφινίῳ, ἢ ἀρτέμιδι δελφινίῳ, id est, ab Ægeο constitutum est, dedicatum autem est

Apollini Delphinio, & Delphiniz Dianæ.

Primus ibi iudicatus est Theseus, expians cædem ab illo occisorum latronum, & Pallanidarum, quos occidisse quidem confessus est, hoc autem iure fecisse affirmavit.

Forum in Prytaneo, τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δὲ κἀκεῖ περὶ τῶν ἀποκτείναντων, καὶ ὄσιν ἀφαινεῖς, ἢ περὶ τῶν ἀφύχων τῶν ἐλαπισθόντων, ἢ ἀποκτείναντων, id est, Ius dicit de occisis, si ignoti fuerint, & cadaueribus incidentibus, aut interceptis.

Hoc autem forum Tribunum reges constituerunt, quos oportebat incidens cadauer eijcere.

Forum pusei, τὸ ἐν φιάτῳ, ἐν τῷ ἐκκινηθῆ ἢ τῆς τῶς φευγίγνται, ὑπὸ ἀκυσίῳ φόνῳ ἀίτια, δευτέρῳ ἀγίται ἐκυσίῳ προσλάβοι, id est, Ibi iudicabatur, si quis exulum de cæde fortuita accusaretur, & secundum actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium, κατὰ τὸν ἐν ἀνία προσαλειύσαντα τῷ γῆς, οἱ προσαπτόμενοι, ἀπὸ τῆς νεῶς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἀποβῆδραν, καὶ ἄγκυρας εἰς τὴν γῆν βαλλόμεναι, id est, & rem quidem adnavigantem, & non tangentem terram, à naue defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque anchoram terræ iniicientem.

Forum in Lycæ, à quo Lyci decas, τὸ ἐπὶ λυκάῳ, ἐφ' οὗ, καὶ ἡ λυκάδων, καὶ ἡραὶ ἢ ἰδρυται αὐτῷ ἐχων τὴν ἡραὶ μορφήν, id est, Iunonis istic templum constitutum erat, habens feræ formam.

Helicæam maximum inter omnia fora fuisse testatur Pausanias.

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quod eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quod à sole locus illustraretur.

Helicæa verò quingentorum erant, ut ait Pollux, ἢ ἑλιὰτα δὲ πεντακοσίων. Deinde: si verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur, si quem ille, & quingentis tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vnam cui calculus impositus erat, quem calculus immittebatur.

Deinde duos habebant vinas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat; & hæc quidem condemnatoria, illa verò absolutoria.

zia, & nea operculum superiacēbat, vnius cal-
culi foramen habens, quo postea arcana magis
iudicantes, contra suspectos vtebantur.

Forum denique finibus circumdabatur, iu-
bente quidem Rege.

Thefinoretis autem forum implentibus, fu-
a:um ambitus à quinquaginta pedum spatio
ducebatur, & ministri astabant publici, ne quis
iudicio non indigens accederet.

Fori porro iudicialis ianua, κυκλίδες dicun-
tur, quas Romani cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci
forma.

Parabystum ab obscuro, in quo situm est,
loco.

Magnum verò Metichi forum, ab arti-
fice Meticho sic dictum est, vt ait Pollux.
τὸ Ἰ Μητίχου δηκαστήριον μέγα, οὐρα κληθεῖν,
ἀπὸ ἀρχιτέκτονος Μητίχου.

Ἐπίται numero quidem erant quinquagin-
ta, & vnus. Dracon autem hos constituit de
optimatibus electos. Ius autem dicebant san-
guinistreis in quinque iudicijs.

His vero Solon Senatū ex Areopago ad-
didit.

Pene autem ludibrio habitum est Epheta-
rum iudicium.

Dicti autem videntur, quod primum Rege
iudicante fortuita cædis reos, Dracon Ephie-
tis iudicium hoc permisit, ἰφίταιμον, hoc est,
translatitium, id à Senatu faciens.

Romani Iudices.

CAPVT XVII.

Romani longè minus primis tempori-
bus, in iudicijs, ac litibus occupati fue-
runt: Testatur quidem illud, quod in
maxima litium raritate, forum nullum erat de-
finitum, vnde illud Virgilij.

Indicitque forum, & Patribus dat iura vocan-
tis.

Forum a-
cutis lapi-
dibus cur-
strauerit
Cato.

Reges Ro-
mani iu-
dices.

Quamobrem Cato Cenforius, cum desig-
natam litibus sedem populus adornaret, pau-
mentoque insterneret, id fieri quam acutissi-
mis lapidibus curauit, ne gens Martia lingiosis
operibus paulatim assuesceret.

Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Di-
onysius Halicarnassensis, lib. 2. qui inter Re-
gis potissima munia recenset, ἢ ἢ ἀδικημά-
των τὰ μέγιστα δικάζειν.

Transijt deinde hæc potestas ad Consules,
qui, vt ait Suidas, erant πρόβουλοι ἢ προή-
γοροι τῆν Ρωμαίων πῶλιν δικοῦνται:

Et statim communicata cum Senatu. Nam
ordo iudicum primis temporibus tantum fuit
penes Senatū, vt testatur Polybius lib. 6. Le-
ge demum Gracchi iudicia ad equites transla-
ta, vt liquet ex Appiano, & Velleio Paterculo.

Sed maximè ordinarij iuris disceptatores
Prætores fuere, qui post annum sexcentessimū
quartum, cum essent perpetuæ quaestiones in-
troducæ. Carbone forum tenente sunt insti-
tuti, vt habet Cicero in Bruto.

Sed nos hæc obiter, vt antiquorum curam
penes iudicia ostenderemus.

De Iudice.

Ex Philone Iudæo.

CAPVT XVIII.

Præclari Iudicis conditiones Philo Iu-
dæus paucis complexus est.

Primum, inquit, requiritur, vt sit:
παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πείσῃς κακίας
ἀμίτητος, vt syncerum animū habeat, &
nullis prauis affectibus obnoxium, quod fiet, si
is, qui iudicaturus tribunal ascendit, iudicari se
non minus, quàm iudicare cogitet.

Facilis est recti persuasor innocens Iudex,
contra nullas culpas timet reus, quas habere
repperit cognitorem.

Synceri autem animi magna pars syncera
religio, idcirco iudex, Coll. 1. Authentic. apud
Iustinum iuratur;

Κοινὸν κός εἶμι τῆ ἀγία τῆ θεῶ καθολι-
κῆ, ἢ ἀποστολικῆ ἐκκλησία, καὶ κατ' οὐδένα
τρόπον ἢ χρονον ἐναντιωθῆναι αὐτῆ.

Secundum, quatuor primarijs virtutibus
eminere debet: Prudentia, ne decipiatur; for-
titudine, ne leuiter insecetur; temperantia,
ne voluptatibus corporis animi acies hebescat;
iustitia eius anima est.

Hoc ipsum Plato confirmat, & de legib.
μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνεργούς ὄντας οἶ, ἔγνε-
σαι.

Tertium, Cauendū illi, ne incerta pro cer-
tis accipiat, fidat oculis potius, quàm auribus.

ὅσα γὰρ ἐφθελμῶν ἀπιστοτέρη καὶ δαπνερῆ
ἔργυρά μοι, ὅς ἀγαθὸς διακρίσει τὰς ψύσεις.
Nam (vt ait Cassiodorus) non facile erroris vi-
tio fordescit, quem doctrina purgauerit, contra
ignorantia iudicis est calamitas innocentis.

Quartum, nec accipiat munera, quia
τὴν δίδουσαν οὐκ ἔστι δὴ λωφῶρον γαίην ἐπὶ
ἐν δίδας.

Iudices pe- Si in aures Iudicis, vel aduocati susurret
cunia cor- pecunia, Orphei lyra, carmen Amphionis,
vupti. Musa Virgilij, voce pecuniae suffocantur.

Quid plura, vbi nummus loquitur, Tulliani
eloquij tuba raucescit: vbi nummus militat,
Heclorea militia fulgura compscuntur: vbi
pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea:
nummus vincit, nummus regnat, nummus
imperat vniuersis.

Iustinus Authēt. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in præfa-
tione, vult iudices, καθάραις χερσίναι τὰς χεῖρας.
Neque tantum ipsi puris manibus iudices
esse debent, sed latronibus præterea, & de-
peculatoribus infesti, vt sint instar Pelichi statuæ,
cuius erat ea vis, vt fures, quasi iniecta re-
mora retineret: testatur Eucrates apud Lucianum,
in Philopseud.

Veritas
gestatur à
summo lu-
daorum
sacerdote.

Quintum, vt sit magnus veritatis amator,
quàm idcirco summus Iudæorum sacerdos ad
cor impressam gestabat, cum hac inscriptione:
Veritas, & illustratio.

Ἄλλ' ἤθεον, καὶ δὴ λῶσιν τῶν ἀναδημότιων
καλλιτόν, καὶ διαπραξέσων ἐν τῷ τ' ψυχῆς
ἠγεμονικῶ.

Personarū
acceptio
fugienda.

Sextum, vt non animaduertat personas, sed
res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἀπλῶς, καὶ
γυμνῶν ὄραν: Alienum te à personis omnium
redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damasc.)

Septimum, vt misericors sit in pauperes,
ἴλιον, καὶ φιλανθρωπίαν διατασσάτων τηρεῖν.

Octauum, vt sua potentia utatur, ad suble-
uandas, non opprimendas hominum miserias,
sitque in dignitate ciuilibus, & moderatus:
Μηδὰ ἀπερ ἐν τοῖς γυμνοῖς ἀγῶστικαῖς
πρωχραλαίσειν τὸς ἐλάττωσ τὰς διωδάμε-
ται.

Iudices
antequam
ferrent
sententiā,
solem te-
stabanur.

Nonum, vt in decernendo non sit præceps,
Cunctator esse debet, qui iudicatur de salute.

Lib. 2. cap. 31. const. Apost. Τὰς κρισεις δε
χομον μοι, ομιρεῖς ποιέσαι, κείσιν ἡμερῶσ
ποιέσντας τὴν ἐξέτασιν, μετὰ σαμβελίε πολ-
λαβανῆσ. καὶ παραπέσ, ἐσ μοι ὁ μέσος, τὴν ἐσ τῶσ

ον ἔσαν, καὶ τὴν φωνὴν δανάτος ἐμίλλων ἐκφίρον, πρὸς
ἄλλοσ ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτυρεῖται ἀδύσ
ὑπάρα, ἐν τῷ ἐπιμαίῳ τῷ ἀνθρώπῳ.

Ad summum, sit innocentie templum, re-
perantia sacrarium, ara iustitia, absit à iudi-
ciai iis mentibus aliquid prophanum.

De aduocatis.

CAPVT XIX.

Pρόρων nomen apud Græcos commune
fuit ijs, qui causas agerent, & à Latinis
Patroni, Oratores, Causfidici, Aduocati
etiam postremò sunt nominati; quanquam
Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui
causam ageret, sed qui amico litiganti præsen-
tiam assiduamque sectationis operam com-
modaret, vt actorum testis esset, idemque ad-
iutor pro virili.

Ductum inde opinor, quod rei, vel vt mis-
ericordiam mouerent, vel vt potentiam osten-
tarent suam, quam plurimos amicorum aduo-
care, iisdemque stipati in forum prodire sole-
bant. Declarat hoc epilogus Lyfix, pro Micia.

Ὁυκ ἐγὼ, ἀ ἀπὸ εἰς δικασαί αὐσ τινεσ δὴ ἔ-
μενεσ, ὑπὲρ ὑμῶσ ἀνασθεσάσμαι. τῶν γὰρ
προσκόνητων, εἰ μὴ ἀνδραγαθῶσ αὐτοσ πα-
ρασκόνητες, καὶ μεγάλων τὴν πόλιν ποιέσντες,
ἐν τῷ πολέμῳ τεθνήσασιν, &c. in quibus osten-
dit, se nullos habere aduocatos, quod omnes
propinqui, pro patria dimicantes occubissent.

Inde latius fuso vocabulo, aduocati plerum-
que nominantur quilibet affectatores; quales
Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, &
Philipp. satellites nempe, qui ipsum stipa-
bant, & fortibus viris, ad senatum omnes oble-
piebant vias.

Puto eos apud Arbitrum audacius interpre-
tari Aduocatorum nomen, qui pro furibus,
& spoliatoribus vestis, accipiunt, hoc loco in-
ducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui
volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vt
apud se vtraque deponerentur. (Nam de Afle-
clis, & stipatoribus potest intelligi.)

Sed quoquo modo se res habeat, tandem
proprium, & familiare nomen aduocati, penes
causarum actores remansit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè
verò Athenienses claritas, siquidem in hoc e-
loquentia regno ἔτερεσ, vt in mari vcti domi-
naban-

Aduocati laus. bantur. Et certe egregij patroni omnem commendationem merentur: nec mirum, si insignibus honorum titulis, in Imperatorum constitutionibus ornantur: sic enim habet Theodosij, & Valentiniiani nouella de postulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati esse meruerint. Quo enim honore impares esse credimus eos, qui vita, & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deseruiunt.

Petrus Damiani. Beatus Petrus Damiani, in sermone de resurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis:

Qui gloriose vocis confisi munimine, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus proudent humano generi, quam si clypeis, & thoracibus sese, patriamque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis, & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio desumpsisse, quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 1. tit. 7. de aduocatis diuers. tit. de. 14.

Aduocati, qui dirimunt ambigua facta caussarum, suæque defensionis viribus, sæpè publicis in rebus, ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus proudent humano generi, quam si prælijs, atque vulneribus patriam, parentisque seruaent, neque enim solos nostro imperio militare credimus, qui gladijs, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatis. Militant namque caussarum patroni, qui gloriose vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

Gregor. Synag. part. 3. l. 29. de honoribus.

Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum insignia concessum vrbis consistorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtroque iure doctoris laurea ornarent, vt ab ipsis honoris esset initium, quos præcipua quadam gloriæ prerogatiua dignos omnes censeret.

Synesius in epist. ad Iean.

At verò, si aduocati neglecto officio sint indocti, clamosi, iniusti, rapaces, splendorem istius nominis, pessimis sordibus inquinat: Tales sunt, quos Synesius describit; ἀνδρες ἀνοήτοι, καὶ ἀκατὰ νόμον, καὶ οὐδὲν ἔργον ἀλλὰ λόγον, καὶ κενόρρα φεῖν εἰδότες, Homulos imprudētes, in omnibus præposteros, atq; peruersos, conuiciatores malorumq; auertere eos.

Aristoph. in vesibis.

Et Aristophanes portentoso verbo ὀρθοφροσούκοφ αυτοδικολαλαπάρσιs nominat, quasi miseros, & in omnes calumniatores, litiumque insarcinatos diceret.

Contra hos sanctorum virorum incendantur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Patris aures ab huiusmodi hominibus deterret. *Bernard. d. l. 2. de cons. d. rati. 1. c.*

Hi sunt, inquit, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium; diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate: sapientes sunt, vt faciant malum, eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Blesensis,

Hodie soli auaritiæ student Patroni caussarum, atque illud venerabile nomen, & gloriosa professio, notabili venalitate vilescit.

Carolus Magnus, in capitulari de pace, huiusmodi aduocatos a iudicijs submouendos monet. *Carolus Magn. in capitul. de pace, c. 10.*

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centuarij, & tales eligantur, qui sciant, & velint iustæ caussas discernere, & terminare.

Claudius Imperator, insigni animaduersione Aduocatorum licentiam coercuit, cum vnum ex istis Iudæum Gallicum, (vt est apud Dionem, malim tamen cum Zonata legere, Iulium Gallicum) in Tyberim præcipitari iussit;

Ἰβλῖπὸς δὲ τινὶ Γαλλικῷ ἤσπι δίκην ποτε Διον. λι. λέγοι, τὸ Κλάυδιον ἀχθεδῆς ἐκβλήσειν αὐτὸν εἰς τὸ Τίβερν ἐμβληθῆναι.

Vnde Domitij Afri, patroni reorum, suo tempore præstantissimi locus, cuius auxilium, cum quidam imploraret, à Gallico desulturus; Quis tibi indicauit, inquit, me nativorem Gallico meliorem esse? quasi vellet dicere, nemini iniusta causæ patrocinium suscipiendum, nisi natando se confideret, Claudij Imperatoris seueritatem euasurum.

Primum igitur hoc in patrono non frustra requiritur, vt sit vir bonus, quod præstabit, si *Castod. l. quod vno verbo dixit Castiodorus in Varijs: 8. var. ep.*

Iudicantis animum porret ad subsellia cognitorum: pudoris enim sustinere iacturam nescit, qui se prius iudice corrigitur.

Eluceat autem in primis amor veritatis, nam si ex mendacio lucrum faciat, inclamandum, quod ait D. Augustinus; *D. Aug. ep. 54.*

Redde, quod accepisti, quando contra veritatem stetit, iniquitati adfuiti, iudicem scellicisti, iustâ causâ oppressisti, de falsitate vicisti.

Deinde fides in clientem, sine vlla suspitione præuaricationis.

Tertio, incorrupta quædam generositas, quæ istam sanguinariam, & de miserorum visceribus pastam eloquentiam perpetuo auersetur.

tur, nec tam lucro, quam honestati, & miserorum, maxime vero pauperum utilitatibus seruiat.

Ludouici XII. de Aduocatis dictis.

Quarto; dexteritas quaedam in regendis, & maturitas in conficiendis negotijs; ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus, sic lites ille distendat: quod miseris sepe exclamare cogit, quod incertus ille auctor, in poemate de lite:

Litis calamitas.

O dira lites! o iurgia dira Deorum!
O furij, Ereboq; fata! mortalia semper
Continuo, diro lantatu corda secantes.

Accedat deinde oportet egregia supellex, scientia, iurisque cognitio, sine qua aduocatus, tabula potius dicendus est, quam Patronus.

Anastasius Cæsar prohibet quem piam consortio aduocatorum associari, antequam per statuta tempora, legum eruditioni noscatur inhæsisse.

In concilio vero Basiliensi, veratur, ne antestudium legum impensum per quinquenniū, in aliqua nominata academia quispiam Baccalaureus legum, vel iuris Cæsarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat, exceptis filiis natis ex utroque parente nobili, quibus sufficit triennium, quod ex constitutione Regis Ludouici XII. cautum est, anno 1512. articulo 8. nunc autem permulti sunt aduocati citius, quam coquantur Asparagi, quos merito quis, οὐλὰς τινὰς ἀγινώκει, & φοχέρρα γούστια κρητόρα ν, dixerit.

Aduocati doses.

Anteriori præterea in stylo Parlamenti, desiderat in aduocato gestum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam, iræ temperamentum.

VT primo diuina, ac æterna lege cognita, quæ lex amoris est, lex ab ipso Deo data, hoc est, Decalogus probe noscatur. Vt vis Christianæ legis, quæ de cælo detur, æterna patris sapientia, quæ ve legem naturalem, & alias impleuit, non tam intelligatur, quam diligatur, & alijs, (vt æquisimum est) præferatur.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant, de quibus ait M. Tullius r. de Orat. Bibliothecas me hercule omnium philosophorum vnus mihi videtur. r. tabularum libellus, & auctoritatis pondere, & utilitatis vbertate superare.

Inde ad Romanas veteres leges transeant, quæ ab alijs collectæ sunt post Pomponium, & eiusmodi reliquos.

Mox ad Iustiniani institutiones, ac demum ad reliquas ciuilibus corporis partes veniant.

Sic vero sine circutione, aut ambagibus insperabunt in id semper, quod optimum est, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit: *Cognoui, inquit, Domine, quoniam aequitas iudicia tua.* Et illius: *Diuina lex illuminat oculos.* Et rursus illius: *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio iustitiae.*

Tum vero, vbi auctores per paucos, & probatos, attentè, & matura perlegerint; iam tutiores ad publica negotia, & tribunalia accedant, memores præsertim & patriæ, quam non habemus hic stabilitam, sed in cælo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando sistemur.

Non erit autem, cur aliquis novos hæreticorum libros de Iurisprudencia verset, qui linguæ elegantioris specie ornati (cum in ijs læpissimè lateant spinæ hæresum, & impietatis) solent adulescentum animos à recto plerumque abducere.

Hoc ipsum, quod in Axiomaticorum est sacramento, hic commendandum, *οὐκ ἔστιν ἐν τῇ τῆ ἀγία τῷ διοῦ χροδολικῆ καὶ ἀποστολικῆ ἐκκλησίᾳ.*

De scientia patroni.

C A P V T XX.

Eloquentiæ comes est in Patrono scientia, de qua præclaras habet monitiones; Posseninus noster, in sua bibliotheca, quas hic obiter perstringemus:

Cognitu imprimis necessaria sunt (inquit) iuris origo; Æquitas, particio legum, & legalium librorum; iuriconsultorum veterum ingenja; interpretum, qui sequuti sunt, labores, qualitas, cautiones adhibendæ.

Ordo Iurisprudentiæ addiscendæ.

Corporis ciuilibus vniuersalis particio.

C A P V T XXI.

Hæc vbi delibauerit, sciat studiosus ciuilibus corpus, quod in Europæ Academijs etiamnum

num est in vfu, tribus præcipue partibus constare; Institutionibus, Pandectis, & Codicis constitutionibus, qui nunc præcisè Codex nominatur: cui ad extremum quatuor earum liber additus fuit, quæ deinceps per omne Iustiniani Imperium scriptæ sunt, quæ vtrum novellæ, tum authentica dici solent.

Iustiniani libri Tribonianiani Præiora illa omnia, Iustiniano Cæsare mandante, præcipue verò Triboniani suafu, & opera, paulò plus triennij spatio collecta sunt. Hic enim constitutiones imperatorias ex tribus libris, qui Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus vocabantur, adhibito quantenus delectu, vnum in librum redegit, quem codicem constitutionum Latinè inscripsit.

Adhibitus est ad hoc opus nobilis ille decemviralis, cuius mentione feci lib. 4. c. 10. Vix abijt annus, cum idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iuris prudentiæ laude ceteros anteire, ad societatem laboris Iustiniani iussu adscitis, veterum Iurifconsultorum scripta vniuersa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curavit.

Triboniani & ceterorum iurifconsultorum Exeunte triennio, cum res tota penè pervenisset ad calcem, Iustinianus nouo mandato, institutiones iuris colligi, & scribi voluit ex iuris disciplinæ elementis, quæ antiqui Iurifconsulti tradiderant.

Illustranda Deinde non ita multo post emissi sunt in lucem quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum libri.

Pandectarum Institutionum Digestorum libri. Anno vertente, cum iam extarent eiusdem Imperatoris complures de varijs rebus constitutiones, & in his ex, quæ quinquaginta decisiones vulgo nominantur, post superiorem illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, socijs quatuor labori adhibitis, nouissimo Imperatoris iussu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinandum suscepit, cum, vt postiores constitutiones eundem in librum referrentur, tum, vt quæ ex superioribus mutata, atque abrogata fuissent, eodem ex libro tollerentur.

Codex. Et hæc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuersalem partitionem, cui tamen postea pro varijs sæculis varia accessere, quæ apud Posselinum numerata licet inuenire.

Basiliensi Constantini Leoni. Post Iustiniani imperium multis annis, Basilius, Constantinus, & Leo, legum volumen ediderunt *ἡ περὶ ἑσπερον* vocatum, quo leges compendiosè complectebantur, & per epito-

men enarrabant; in quo etiam multa essent reconfusa, Constantinus Harmenopolus omnia supplere, confusa distinguere, ac totum penè opus dissolutum absoluerè conatus est, eundemque titulum *ἡ ἐπιτομή* attribuit, vt *ἡ περὶ ἑσπερον* quoque vocaretur, vel *ἡ ἐπιτομή*, quoniam in sex libros erat distributa.

Ratio ediscendi.

CAPVT XXII.

Hæc cum ita sint, & verò ab Iustiniani institutionibus soleant vbique iuris prudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiusmodi hæc fuerint, sperandum est eiusmodi fore, quidquid superstruetur, videlicet ex solidissimis, solidissimum. At soliditatem hanc parient tria: Verborum & sententiarum intelligentia: Tradendi eas ratio pro iuentutis captu, vitæque nostræ breuissimo spatio; pietatis demum, sine qua veritas evertitur, & summum ius summa fit iniustitia, suis quibusque locis accommodatio.

Verborum intelligentia Ad verborum, & sententiarum intelligentiam cum Latinæ, tum Græcæ linguæ peritia vtilissima est, ne dicam profus necessaria.

Latina lingua necessaria Latinæ linguæ maiestatem, quoniam Iurifconsulti veteres vnâ cum Romanis Imperatoribus mordicus retinuerunt, nisi iuris interpretes, studiosique calluerint, atque adeò adamauerint, sapissimè errabunt, impingent, somniant, quæ nunquam somniantur, qui leges nobis tradiderunt.

Maiestas Latini sermonis. Magistratus prisca (inquit Val. Max.) quantoperè suam, populique Romani maiestatem retinentes, vt se gesserint, hinc cognosci potest, quòd inter cetera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna perseverantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latinè, responsa darent, quin etiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant non in vrbe tantum nostra, sed etiam in Græcia, & Asia, quo scilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subijci debere arbitrabantur, indignum esse existimantes, illecebris, & suauitate literarum, Imperij pondus.

& auctoritatem domari. *Hæc ille.*

Sermone Græco (ait Suetonius de Tiberio) Quamquam alias promptus, & facilis, non tamen vsquequaque vsus est: abstinuitque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolum nominaturus, veniam postularit, quod sibi verbo peregrino vtendum esset, atque in quodam decreto Patrum, cum *ἐπιλογία* recitaretur, commutandū censuit, & pro peregrino, nostratè requirendum, vocem aut si nō reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoq; Græcè testimonium interrogatum, nisi latine, respondere vetuit.

Eadem ferè de ipso testatur Dio. At de Claudio scribitur, quod splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm latinæ sermonis ignarum, non modo ex albo Iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

Verborum
iuris in-
terpretes
quis.

Cum autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & reliqui, toti penè in eo sint, vt legum, edictorum, testamentorum, stipulationum verba interpretentur, atque ab ijs decerpta sint, opemodum omnia, quæ leguntur in institutionibus, quid assequantur, quibus Latina lingua fuerit barbara, cum ipsi potius, quoniam Latine linguæ barbari fuerint, barbari loco veritatis, ac plerumque iniuriam pro iure sint propagaturi.

Labeo &
eius hono-
rifica cõ-
mendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidem ciuili disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publicè respondit, & ceterarumque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam sese, Dialecticam, literasque antiquiores penetrauerat, Latinarumque vocum origines, rationesque percalauerat: Eaque præcipue scientia, ad enodandos plerosque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius.*

Pandectarum
iuris in-
terpretes
quis.

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Aleciatus, Zasius (qui legi non debet nisi expurgatus) Viglius, Pyrrhus, Antonius Augustinus, qui postea fuit Episcopus Tarraconensis, & reliqui non sudauerant, habebamus corruptissimos; vitæque magna pars comminiscendis vniuersis contumebatur, Latine linguæ incertitia.

Accedit Lexicon quidem, siue dictionarium iuris ciuili extat à varijs vel collectum vel auctum, quod magno vsui solet esse, non

solum tyronibus, verùm etiam ætate, ac frædio prouectis. Sed quoniam ab hæreticis impè scædaturum est, aut illatis hæreticorum Ministrorum auctoritatibus, vt Melanchthonis, & istiusmodi aliarum pestium, aut latentis hæresum inspectione in dedicatorijs epistolis, siue additis ad extremum, opusculis: Idcirco omnino curandum est, vt quæ huiusmodi sunt, prorsus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illustrauit, perfecit, sic vicissim ipsa à Græca ornata, illustrata, perfecta est. Itaque si in reliquis disciplinis (quod alibi ostensum est) necessitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, iureque ciuili constabit.

Ad explicandas sanè dictiones illas, quæ magnam habent emphasim; ad idiotismum phrasium, quæ ab ea usurpatae sunt, ad menda corrigenda, quæ Typographorum, vel Amanuensium incuria passim irreperunt: ad intelligendos locos, qui planius ab interpretibus vetri poterant; ad declinandos errores, ex Latini sermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipso foro remanserant, nemo paulò perspicacior non intelliget summam Græcæ linguæ utilitatem ac necessitatem. Plenæ sunt Iustiniani Constitutiones, Theophyli, & Constantini, aliorumque Græcorum libri, latinis illis vocibus: *Domini, Legatarius, Mandatarius, Donatarius.* Et huiusmodi artis vocabulis: quin etiam illis, *κουργός, κουργοποιός, ἱεροστέριος, πέρσας, ἀγάρθ,* & huiusmodi sexcentis, quæ ideo molesta erant Herennio Modestino, dum Græcè Latina (vt ille inquit) iura docebat. Sic Latini Consulti, *Hypoheca, Chirographo, Emphyteusi, Sironia, Heremodicio, Orphanotropho, Xenio, Archigeronte, Diocesi, Epistalmate, Thlibis, Cantharidibus,* atque alijs plerisque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Haloander, quod Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentissimè, vel hic te vera nunquam viderit, licet eas se proferte polliceretur. Taceo multa in digestis Græco dicendi genere scripta: quod cum Græca natio venit in Romanam potestatem, linguæ suæ copiam, & artem secum in vrbem intulit. Id quod & Priscianus olim, & Gulielmus Budæus in nostris quoque legibus meminit.

Constat autem Trebonianum ea, quæ à iure-

Iureconsultis Græcè inuenit, scripta, eadem lingua describi curasse, & hodieque in Pandectis Florentinis extare Græca responsa. Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant lingua Græcæ ignorantie. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnesque ingenuas artes, quæ Iuriconsulto maxime congruunt, Græcè fuisse traditas. Græca idèò ut cum latinis semper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norunt omnes Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem, eundem historiarum conditorem, eundem iuris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo literas Græcas, senem etiam ætateque iam declinè didicisse. Hinc fit ut interpretes Græci, etsi Romanæ antiquitatis ignorantie labi potuerunt, & adeò lapsi sunt, magno tamè præsidio fiat ijs, qui in hac disciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modestiano, Papiniano, & Scauola, alijsque omnibus, è quorum libris digesta concripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus tenentur, cum addiscuntur breuiore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magnopere iuuamur ad ea, quæ amissimus, restituenda.

Atqui Theophylo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones verè in Græcam linguam, nullo alio ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui postea comprobauerunt.

Quod verò ad rerum interpretationem attinet, inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanauerunt, petendam maxime existimat Possennius istorum studiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo, quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Franciscum Hotomannum, meminert, ne manum admoueat ijs, qui Ecclesiæ permisi-

si non sunt editi, neque emaculati: Sed de his, & cæteris auctoribus qui volet, illum consu-

* *

De forma Ciuilis Eloquentiæ.

C A P V T XXIII.

NVnc ad formam, & characterem dicendi in hoc forensi genere à prudentibus viris tractum venio, de qua re cum in eo libro, quem de stylo conscripsi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura est, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Atque ut ea tantum attingam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes, duas potissimum eius eloquentiæ, quæ nunc in foro, & vita ciuili regnat, lectas esse video: Alij enim orationes inftar commentariorum scribunt ex magna linguarum atque testimoniorum sylua congestas, ut amplam speciem doctrinæ præferant, Alij vero dicendi genus longe dispar conlectantur accuratum, subtile, elimatum, suauem, optimis sensibus affluens, magno verborum delectu illuminatum, & venusta periodorum concinnitate vadiq; circumtonsum, quod est minus habeat doctrinæ ostentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quæruno igitur adolescentes cui potissimum stylo insistere debeant: nec desunt utrimque rationes, quæ in diuersa suspensos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi genus attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominum auribus suauissimè blanditur, magnam habet admirationem, cum in vnam orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluisse.

Loquuntur vnus hominis ore tot veteres, & sua quisque vernacula loquitur, resonant vndique varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quibus Italica, & Hispanica non raro admiscuntur. Non est iam fabula *tricornis Geryon*, quem temis loquentum linguis mythologi confinxerunt. Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, & eius monstrum varietatem miremur sile superatam.

Afferuntur præterea auctores tam diuersi, tam ignoti, tam abditi, qui postliminio in lucem sæculorum redeunt, tam lectæ pronuntiantur sententiæ, tam exquisitæ rerum obser-

*Eloquentia in
duas sectas
conciisa.*

*Doctorum
oratio
magnam
habet
speciem.*

seruationes, tam illustres notæ, vt putes in vnus mortalis anima omnium heroum ingenia, artes inuenta restoruisse. Tum verò hæc dum ex memoriæ sacratio promptissima quadam facundia, & efferuescentibus verbis proferruntur, quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis non obstupescat, imò quis hominem putet, non *vinam quandam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum disciplinarum thesauros crediderit.*

Doctrina orationibus an adhibenda. Tiullat animos hoc tergeminum sophos, & latius in perniciem eloquentiæ sui veneni suauitatem diffundit. Quod si quis obijciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui se huic stylo addixerunt, longè saniores, & modestiorem esse: nam qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quam qui sui ingenij inuenta suis auditoribus venditat. Ad-

Antiquorum laus.

letur sibi quisque recentiorum hominum, quantum volet, & nouos ingenij sui factus, vt partum suæ solent, demiretur, nunquam tamen hoc assequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot sæcula plauserunt, de gloriæ hereditate dimoueat. Quamobrem, cum dicunt sua, parum habent auctoritatis, at cum veterum sententias, & monumenta referunt, non iam homines loqui videntur, sed quædam ex æripode oracula.

Hinc fructus apud auditores vberior, quibus, etiam si præceptorem egeris, haudquam persuaseris, vt à te audita, quasi antiquorum effata suscipiant, siquidem rebus etiam optimis facile adhærescit ex nouitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experientia, nam qui huiusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententijs, quasi stellis illuminatas, etiam si lautissimum manufactæ orationis explicent instrumentum, frigide tamen, & osecitanter audiuntur, nec prodest quod dicant se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam: Primum enim illiberales sunt, & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriæ, & ijs tenebras offundere, à quibus lucem accipere. Deinde si nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam ijs impendunt? cur clauum purpuræ insuunt, si tegendi consilium est, sed nec tamen illi tegunt, & qui hæc alijs dissuadent, postquam contra doctos omni con-

tu declamarunt, doctrinam auctorum vsurpant, haud quidem latenter, & obscure, vel si quis modestiorem se in ea re fingat, vt illa virgo Virgiliana.

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Hæc fermè huius sæctæ argumenta.

Equidem fateor violentum esse consuetudinis imperium, cuius vis vbi semel in hominum animos, sensusque peruasit, non facile, nisi grauissimæ cuiusdam auctoritatis viribus, & læcrtis refringitur.

Qui primi in foro gallico post superiorum sæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maiestate eminere visi sunt, cum essent & sanctiore doctrina exculti, & variorum librorū lectioe callerent, statim se in hoc dicendi genus coniecere, quod in tanta linguarum, & rerum ignorantia, plenissimum erat admirationis.

Itaque illi cum essent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuiliū artium discipulis præclarissimè instructi, plurimos habuerunt imitatores, qui se ad vnius principis exemplar, quantum maximè possunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viti, nisi fortè iam nati sunt, magi, & sapientes, qui illam dicendi peruersitatem, quæ se nostrorum hominum agglutinavit ingenijs, aut penitus euellent, aut certè succis viribus debilitatam, & comminutam in aliud domicilium emittant.

Est enim profectò error mentis, qui se dulcibus vitijs instillat, & specioso quodam doctrinæ prætextu oppreßis vanitate sensibus illudit.

Primum enim, quis veterum ita loquutus est?

Non sum is, qui velim omnia semper ad normas antiquorum reformari, scio multa pro sæculorum varietate, multa pro hominum ingenijs, populorumque disparitate mutari, maxime verò in eloquentia, cuius hoc fuit semper regnum, scenæ (vt aiunt) opinionique seruire. Sed tamen haudquam arbitror, contemnendam præstantissimorum hominum, in ijs præcipue artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam densa testimoniorum copia loquutus est?

Non mirum est (inquiunt) si Græci, qui & linguam suam mirantur impensius, & cæterarum gentium artes, ac disciplinas respiciunt,

unt, nunquam ferantur his testimonijs delectati, nisi forte Mosem velis à Demosthene Hebraicis citari verbis. Esto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimum sua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata vel ignorasse, vel contempnissse: differi tamen non possumus, aliquos etiam veterum Græcorum latinis litteris exultos. Nam & Eusebium nouimus Virgilianos versus ex Pollione Græcos fecisse, nec imperitum latinitatis fuisse existimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex græcis accepimus, Diuum Thomam græcis litteris reddidisse, quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat: aliquando tamen illi latina cum græcis commiscuit.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatissimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò latini oratores, & qui vnus omnium instar est Tullius, quando prolixis, & frequentibus Græcorum testimonijs in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, si quisquam alius Græcarum litterarum fait peritissimus, & ea etiam argumenta sæpius attingit, in quibus liberius exultare poterat, vt in humaniorum sententiarum laudibus, ea oratione, quam pro Archia Poeta conscripsit. In hac tamen, & in cæteris, consultò eam Græcæ eruditionis ostentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neq; tantùm hoc exemplo docuit, sed quid ipse de tota re sentiret, in grauissima Antonij Oratoris persona paucis indicauit his verbis.

Cicero 2. de orat. sct. 13.

Semper ego existimaui iucundiorẽ, & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quam minimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret.

Verrius in eloquentia Gallica. Doctrina copia &

Nil opus est cætera persequi, si nostra quærimus tempora: ecce præ oculis, & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quicquam grauior, neque actior iudicio, nec vni cuiuslibet eloquentiæ limatior. Verrius Pro-cancellarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minus sapienter, quàm politè conscripsit, totam illam rerum, & testimoniorum inconditam farraginem, tam

grauis censura percudit, vt ad eius iudicium testimonio aliquid addere sit de re ipsa multum ætate-niorum farrago here.

Quo se igitur præsidio tuebuntur, qui hanc eloquentia dicendi rationem defendunt, an ijs rationi-inimica bus, quas supra commemorauimus.

Enimuerò multum habet hoc laudis, variam locorum, atque testimoniorum syluam congerere, quod mediocribus etiam ingenijs, si librorum copia affluerit, potest esse commune.

Num verò hoc potius admirabile est, orationem egregijs præditam sensibus, leni, & æquabili tractu diffusam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclarissimè consurgentem, quasi magnæ mentis flumen in aures circumstantium profundere, quàm ex Sanchoiatonis fragmentis, Glyca, & Micrologo putridiusculos aliquot locos eruere?

Hæc dico, non quod doctorum virorum operam in commentarijs, & obseruationibus antiquitatis respuam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, sed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipsi, qui hæc scribunt, experiuntur quanta facilitate excidant ijs, qui in librorum vsu mediocriter sunt versati, & si quod poema, aut orationem suo Marte pangere aggrediantur, tum demùm fateri coguntur, artem dicendi omnium esse operosissimam.

Qui sit igitur, vt non æquè suos auditores teneat eloquentia, ac varia solet eruditio?

Eloquentia cur

Primùm, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia si quæ optimè conscripta fuerint, non talem nanciscuntur actionem; paucos denique legi-ti.

cedere

videatur

eruditio-

ni.

timos habet de sua dignitate iudices: nam quæ ferè dicuntur ab eloquentibus, cum ea tersa, & nitida esse oporteat, sit, vt ab imperitis in promptu cuique esse iudicentur: ijdem tamen si hoc ipsum conentur dicere, agnoscunt quantum, non dicam in ista grandi eloquentia, sed in minuta quidem subtilitate sit difficultatis. Quod si & ipsa esset, quæ esse debet eloquentia, & æquas, ac eruditas aures haberet, nihil esset ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum est (inquiunt) & modestum, præclaris veterum vti testimonijs, nec sua pro antiquis obtrudere. Quasi verò antiquorum doctrinæ nuncium

Kkk cium

cium remitteret eloquentia, nec eos & sæpe, & honoris causa appellaret. Num verò, & ubi vis probationum desiderat, si quæ sint in authorum verbis *ἰμφορικώτερον*, hæc excutunt eloquentes; num simillimas habent ex omni scientiarum instrumento rationes, num earum Principes crebris appellant sermonibus, num ipsi laudant impensius? num de suis aliquid arrogantius prædicant? Quod si nihil antiquorum inuentis addi nostri Censores volunt, suadeo vt artes, & ingenia, in pistinum quoddam contumeliosæ seruitutis adigant, nec patiantur homines exercere quod nati sunt. Sed nos doctos scholiastas, & philologos suis commentarijs relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offusa testimoniorum luxuries lucem obsecuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur, qui hæc de forenâ eloquentia præferibunt.

Causulas splendide tractare.

Primum, vt forma generis iudicialis notior sit, atque illustrior, distinguenda sunt omninò genera causularum; quædam enim sunt causulæ, de quibus & audire, & dicere penè indignum est, ad quas si splendorem eloquentiæ rationis afferat, is videatur *ἰπιφακῆ μῦρον*, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illustrem orationem afferre debet, nisi qui paræm causillam inuenit. Aliæ sunt ornatae, & planè *ἰπιδῆκται*, quæ apparitionem stylum desiderant: aliæ sunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus postulant: aliæ denique negotiosæ, & graues, quæ sine fuce verborum, & affectatione rerum tractandæ sunt. Et grauius in ijs peccant, qui vt eruditionis famam consequantur, ardent quadam pruriginè citandi, & passim orationibus authorum testimonia ijsdem verbis ingerunt, quæ ad inanem potius ostentationem, quàm ad tobur causillæ attinent.

Vnguentum in lenticula.

Secundum vitium est eorum, qui exquisitam vernantis styli lasciuiam, variæque expositionis figuras solertiissimè componunt, quos Persius meritò exagitat.

*Fures, ait, Pedio, Pedius qui dicitur crimina raris
Librat in Antihetis, doctas posuisse figuras
Laudatur, bellum hoc, hoc bellum, an Romule cenes,
Mouet qui pæ, & canet si naufragus, affem
Protulerim canas fracta cum te in trabe pictum.*

*Ex humero portes, verum nec nocte paratum
Plorabit qui me voluit incuruasse querela.*

Quid enim tam frigidum, atque alienum, quàm in discrimine capitis, aut fortunatum ambizioso genere orationis sese ostentare? & Blæsum imitari, qui sacrilegij, & peculatus postulatus, à Cyrenensibus capitis causillam dicens, non se oratorijs defendit lacertis, sed Neroni placiturum sperans, leuia carmina, & faciles versus in Senatu recitauit?

Persius ad causulas maladhibiti.

Tertium eos spectat, qui vel in leuioribus causillis petitis ex varia antiquitate historias tam auidè inferciunt, vt in hoc suum palmarium, vel præcipuum repositum esse arbitrentur, quos si non aliud, illud certè Lucilij *ἢ Causillæ* edocuisse deberet.

Antiqua dicitur Causilla.

*Κοιτῆδοι καὶ βῆν ἀπολέλεχα, ἢ μίαις ἑπιπαι
αἶγα,
Ὡν χάριμ ἤληφας μιθάξιμ μετ-
κλῆς.
Ὅτι δὲ μοι κοινὸν τι πρὸς Ὀδρῶδα
γεγένηται,
Ὅτι ἀπάγω κλέπας εὐτ' ἀπο Θιρμ-
πυλῶμ.
Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδην ἔχω μὲν κρίσιμ.
ὥστε τι ποιεῖ:
Ἐνθα δὲ μοι Σέρξης, καὶ Λακεδαμό-
νιθ:
Πλὴν καὶ μὲ μὴθ' ἔλε νόμ' ἄριστ' ἢ μίγα
κράτω
Ἀλλὰ λυγροί μενεκλῆς, ἀλλὰ τὸ χερσίδιορ.*

Quod Martialis lib. 6. festiuissimè imitatus canit:

*Non de vi, neque cade, nec veneno,
Sed his est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto:
Hoc iudex sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticumq; bellum.
Et periuria punici furoris,
Et Syllas, Mariosq; Mutiosq;
Magna voce sonas, manuq; tota,
Iam dic Posthume, de tribus capellis.*

Sublatis igitur his, & similibus vitijs providere debet hoc maximè tempore orator, vt dicenda, tacendaque calleat, ac semper ad euentum festinet, & ad medias res, non secus ac notas auditorem rapiat. Superuacaneum non modò, sed & puerile videtur communi-

bus:

bus causis exordia adtexere, trahereque diffusus, & in transitionibus, ac parergis luxuriare, quæ omnia ludentium sunt potius declamatorum, quam negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet, qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt, dicendo eximere. Benè de hac re monet Paschalius, V. C.

Quæ ratio (inquit) est adstricti motis, totiusque adeò vitæ, eadem quoque est sermonis: ut enim in libera ciuitate fatendum est multa redundare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumque inest procacitas linguæ, & superfluens quædam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno derisù, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto, & erudito, nihil magis ad gustum est, quàm sobrietas quædam ponderosa. Senatores liberi populi hoc se amplectuntur, quod multo sermone diem eximunt, ac multa libertate agunt.

At in aula hæc libertas est pro lasciuiâ, & nisi temperatur, continuò deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut sola placet, sed ita si obnubitur grata illa suauitate, quam proignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti, & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in ijs gentibus, quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui merito nomen indè potest morum speculo, præ se ferre nescio quid pressi, concinni, neruosi, quale extat illud de Menelao dictum, qui,

Ἐπιροχὰσιν ἀγύρεος
Παῦρα καὶ ἄλλα μάλ᾽ ἁλιγίας.

GENVS IVDICIALE.

De statu, & tractatione causarum.

CAPVT XXIV.

Restat vt Patronum, armis pietatis, eloquentiæ, & eruditionis instructum in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Qua in re primùm cognoscendæ sunt, quæ à Græcis *σέσται* appellantur, de quibus, cum infinita sint propè apud Rhe-

tores Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere.

Status (vt ex vulgatis definitionibus constat) est quæstio, quæ ex primo causarum quid conflictu nascitur, in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quæ D. August. in sua Rhetorica fufius explicat.

Intentio igitur est, cum crimen aliquod intenditur ab aduersario, vt C. Flaminius Tribunus plebis Rempubliacam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit. Arguitur à filio læsæ maiestatis.

Depulsio, cum crimen defenditur à reo, vt non læsi maiestatem: ex hoc conflictu status fit.

Quæstio an maiestatem læserit Caij Flaurij pater?

Ratio, quid affertur in causæ fundamentum, vt in filium meum potestate vsus sum (inquit patens.)

Rationis infirmatio, cum diluitur, quod ad fulciendam causam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi potestatem minuit, is maiestatem læsit. (Arguit filius.)

Iudicatio *κρίνωμεν* summa totius rei, & status quæstionis, ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maiestatem, qui in Tribunitiam potestatem patria auctoritate vtatur.

Longum est recensere, quot sint in hac parte scholasticorum, tum Græcorum, tum Latinorum ineptiæ, qui infinitas propè præceptorum minutias de statibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit istud ex Curio Fortunatiano vetere iurisco-sulto subijcere.

DE STATV IN-
uestigando.

Et de causis Aysstatis.

CAPVT XXV.

Aysstata, quæ appellantur causæ sine statu, & fundamento, secundum Heteromagoram fiunt quatuor modis, quomodo
citat. *quomodo*

Kkkk 2

Aysstata
causa sine
funda-
mento
quomodo
dignos-
citat.

ἄποστατον
plura ge-
nera re-
centet
Hermo-
genes.
πρὸ τῶν
σάδων.

est, aut ἐλλείπουσα, aut ἰσάζουσα, aut μο-
νομερής, aut ἀπορομένη.

Ellipusa, quum aliquid deest ex circum-
stantijs, quod faciat quaestionem: vt si aliquis
abdicator, nec abdicacionis vlla sit causa. Ea-
dem dicitur, κατ' ἐλλείπεις, & κατ' ἰσομορίον, &
κατὰ πρὸς ἄσιν.

Isazusa, quum eadem ex vtraque parte di-
cuntur, & nihil proprium est partis alterius,
vt, Duo adolescentes vicini speciosas vxores
habebant, accusante adulterij. Quicquid e-
nim altera pars dixerit, idem & altera dictura
est. Eandem ἰσομερῆ, & κατ' ἰσότηλα, &
κατὰ πρὸς ἄσιν nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantum
constat, nec quicquam ex secunda afferri po-
test. Hac eadem ἑτερομερής, & κατ' ἑτερο-
μερίαν.

Aporos, quum iudex non inuenit quam
sententiam dicat: vt, tres similitex agebant, duo
soli reuersi sunt: accusant se inuicem cæ-
dis: Hic enim iudex non inuenit, quid se-
quatur, cum vterque ab altero dicat occisum,
& nihil vtrobiq; ad probationem afferri pos-
sit, deficiente circumstantia.

Ἀσύστατον
sive
causarum
sive statu
& funda-
mento alia
species.

Sunt & alie species, quas apud varios arti-
um scriptores inuenimus, vt, ἀνέστρεψα,
ἀχχομος, ἀδύνατος, ἀπίδαιος, ἀπρεπής,
ἀναστρεψαμένη, παρ' ἰσορίαν, ἀλογος.

Antistrepausa, quum actionem suam con-
uertunt litigantes. Talis fuit causa Protagoræ,
& Euatli, de qua dixi lib. 6. c. 28.

Achromos, quum color facti non inueni-
tur: vt, Decem milites belli tempore pollices
sibi amputauerunt, rei sunt lætæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur,
quod sit contra rerum naturæ fidem: vt si in-
fans accusetur adulterij.

Apithanos: cum id inuenimus in themate,
quod minus verisimile est: vt quum oculos
cæci recuperasse dicuntur. Quæ materiæ (in-
quit) solent recipi, quoniam, quamuis minus
verisimile sit, oculos recuperasse cæcum, ta-
men possumus credere à diuina maiestate:
alicui aliquando hoc esse
concedum.

De causis cacofistatis.

C A P V T XXVI.

Cacofistata sunt, quæ leui, & ruinoso
fundamento inniuntur, vt sunt ἀσπί-
πής, ἀνασχωμένη παρ' ἰσορίαν, ἀλογος.

Aprepes, quum aliquid personæ incongru-
ens inuenitur, vt, vir fortis præmium accipiat.
Quando fortiter fecit, petit præmij nomine
nuptias filię suæ.

Anæschyntos, quum prima pars impudens
inuenitur, vt, luxuriosus pater abdicat filium
frugi.

Parhistoria, quando in controersia inueni-
mus, quod sit contra historię fidem.

Alogos sine ratione componitur: quamuis
omnia asystata ἀλόγως dici possunt, siqui-
dem, nusquam in his ratio reperiri potest.

De ductu.

C A P V T XXVII.

Quum cognouerimus materiem confi-
tere, ductum quærimus, hoc est, mo-
dum, quo tota causa agenda sit.

Ductus sunt quinque, simplex, subtilis, fi-
guratus, obliquus, mixtus: simplex, quum
simpliciter id agimus, ita, vt in themate posi-
tum est. Subtilis, quum aliud est in themate,
aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor im-
pedit.

Obliquus, quum periculum prohibet aper-
tè agere.

Mixtus, qui est ex varijs compositus.

Simplex ductus, vt, Inuentus est quidam
iuxta cadauer, recens hominis occisi, sit reus
cædis: causatiuum, litis est, quod sit inuen-
tus, quod est præteriti temporis, & ideo ve-
rum est consilium, ac per hoc simplex est du-
ctus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicatur: Sub-
tilis inquam est ductus: quoniam aliud est in
themate, aliud in agentis voluntate: nam
quantum est in themate, abdicat filium, non
tamen verè abdicat, sed titulo abdicacionis
frader, vt amicos habeat.

Figur.

Figuratus, Adulteros liceat occidere: Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum: obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepererit, non dicit, & abdicatur. Figuratus est ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere: tu adulter fuisti.

Obliquus: Qui inuaserat, deponit dominationem sub pacto abolitionis, vult petere magistratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, aperte mentionem facere iniustæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad se filium, & interrogauit, an timori crederet, negauit se credere, deponit pater dominationem, sub pacto abolitionis, filius repudiavit vxorem, interrogat pater causas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus est mixtus, id est, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur: patri palam dicere: tu adulter fuisti, & ideo repudiavi vxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur aperte mentionem facere iniustæ dominationis.

Diuisio causarum.

Ad imaginem statuum cognoscendam.

C A P V T XXVIII.

Septem genera conuersionum, & varia nomina ex antiquis: Nota porro, legalém conuersionem dici, que petitur ex aliqua lege civili scripta. Rationalem, que ex hypoch. lege rationis, & re aliqua, seu facto ad rem spectante. Simplex rationale, cum res vna, vel factum simpliciter tractatur vt inuentus est iuxta cadauer: recens hominis occisi, tenens eruentum muliarum: gladium, reus est cædis. Simplex legale, quum lex vnã facit questionem, vt, Peregrinus murum ne ascendat, & hostem propulsauit, petitur ad pœnam. Coniunctum rationale, quod constat duabus rebus, & causatiuis.

Rebus, quum multa queruntur, vt si. ali. quis accusetur, & adulterij, & sacrilegij.

Causatiuis, quum vna res queritur, & multis causis approbatur: vt, Luxuriosus adolescens iurauit se vxorem non esse ducturum, & fatina ex abdicatur, illic enim vna questione ostendimus, an abdicandus sit, sed causatiuis coniuncta est, & quod luxuriosus est, & quod iurauit se vxorem non esse ducturum.

Coniunctum legale: quum queritur, an contra plures leges sit admissum, vt, Peregrinus murum ne ascendat, & nocte nemini liceat esse cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte ascendit, & hostem propulsauit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges fecisse dicitur, & quod peregrinus murum ascenderit, & quod nocte cum telo fuerit.

Comparatiuum rationale: quum aut personæ, aut res comparantur.

Personæ, vt, Qui plus Reipub. præstiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim queritur, qui melior sit, ytrum medicus, an orator.

Res, vt, Qui plus Reipubl. præstiterit, petat præmium: alter hostes ab obsidione repulit, alter hostium ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hic enim facta eorum, & res comparantur: vt queratur, quid plus sit hostes repellere ab obsidione, an hostium ciuitatem capere.

Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: & Mas templum Cereris si ingressus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hic enim queritur per comparisonem, secundum quam legem filius facere debuerit.

Mixtum: Quando non ex vno genere materia composita est, id est, quum & simplex est genus, & comparatiuum, aut cum & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum: vt, Quidam prodicionis accusabatur: ex filijs eius alter fortiter fecit, alter deseruit, petit pater de viro forti, vt abolitionem iudicij peteret. Ille incolunitatem desertoris fratris optauit, & re non adfuit patri, absolutus pater abdicat filium. Hic enim, & simpliciter queritur, an contra voluntatem patris, præmium ei licuerit petere, & per comparisonem, quid magis debuerit optare.

Mixtum ex rationali, & legali, vt, Qui pro-

Kkkk. 3. diti-

ditionis dam natus fuerit, magistratui detur custodiendus, & trigesima die torqueatur, vt confcios dicat, & adulteros licet occidere: proditionis damnatus magistratui collegæ suo datus est custodiendus Ille cum in adulterio deprehensum occidit, reus est conscientia. Hic enim & rationale est genus, in quo quaeritur, an hic confcius fuerit, an ille adulter: & legale, in quo quaeritur, an eum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, vt confcios diceret.

Alia diuisio causarum.

Petita à genere characteris, siue elocutionis.

CAPVT XXIX.

Alia genera controuersiarum, quae publica dicuntur, & earum quinque genera.

Post hæc genera controuersiarum afferuntur etiam quinque, vt consideratur causa, ratione characteris, siue elocutionis, & modi agendi: sunt igitur, Ethicum, Patheticum, Apodicticum, Diaporeticum, Mixtum.

Ethicum genus, in quo mortalitas quædam, id est, mores hominum considerantur, vt sunt comædia.

Patheticum genus, in quo morus est animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt sunt tragedia: vt:

Indemnatos liberos liceat occidere, tres filios lege indemnatorum, in conspectu matris occidit: mater eodem gladio se ineremit.

Reus est, quod causas mortis præstiterit.

Apodicticum, in quo pugna quaestionum est.

Peregrè proficiscens reliquit ad amicum certam frumenti mensuram. Ille in fame ciuitatis duplo precio frumentum vendidit: reuersus amicis contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio est, nec quicquam certi offertur, vt;

Cum duo fratres dissidentes contenderent armis, pater intercessit, vulneratus est, incertum à quo; quaerunt filij, à quo sit vulneratus: non dicentem accusant dementia.

Mixtum, quod non ex vno genere compositum est: vt est hæc ipsa materia patris vulnerati: nam & patheticon est in fratrum congressione, & diaporeticon est à dubitatione patris.

De statu, & eius diuisione.

CAPVT XXX.

Reperitis generibus controuersiarum quaeritur status, quo consistit controuersia. Genera statuum sunt duo; rationale, & legale.

Interest inter rationales status, & legales: quod rationales rei alicuius vel facti habent quaestionem: legales autem legis, & iuris continent disceptationem.

Rationales status secundum Hermagoram sunt quatuor, coniectura, finis, qualitas, & translatio: sed translationem tantundem accepimus legalem: quoniam nulla translatio, id est, præscriptio, sine lege potest esse.

Coniecturalis status, & eius varia species.

Coniecturalis status sex modis fit: aut quum de facto constat, & de persona non constat: aut quum de persona constat, & de facto non constat: aut quum de utroque non constat: aut quum de sola voluntate fit quaestio: aut quum de re ipsa quaeritur: aut cum est antea tegorica.

Quum de facto constat, & de persona non constat, vt, Cum abdicato filio, qui militabat, inuentus est pater telo filij sui occisus; reus est filius parricidij. Hic enim de facto constat, id est, occisum esse patrem, sed de persona non constat, quaeritur enim, an à filio sit occisus.

Quum de persona constat, & de facto non constat, vt, Luxuriosum filium pater abdicauit, abdicatus medicinae studuit; postea decumbenti patri dedit poculum, quod diceret sanitatis: pater in media potione; ait se ventum accepisse, filius residuum poculum bibit, & decessit pater, reus est filius parricidij. Hic enim de persona constat, quoniam filius poculum dedit: sed de facto non constat, qualem enim potionem dederit, vtrum veneni, an sanitatis, incertum est.

Quum de utroque non constat, vt, luxuriosus pater non comparauit, reus est parricidij filius. Hic enim non constat, occisum esse patrem, etsi constiterit, incertum est, an à filio sit trucidatus.

Quora

Quum de voluntate quaeritur, vt Luxurio-
sus adolefcens nocte a meretricis domo ex-
pulfus, cereum ardentem ante meretricis fores
abiecit, domus arfit, arguit eum, vt refituar.
Hic enim, & de perfona, & de facto conftat:
fed tantummodo quaeritur, qua id fecerit vol-
untate.

Quum de reifpa quaeritur, quando *πρὸς τὴν
οὐσίαν* quaefio est, non de facto aliquo: id est,
cum quaeritur, an aliquid fuerit illud, de quo
quaefio est, non an aliquid fit factum: repetebat
a commilitone fuo pecuniam tanquam
creditam, negantem fe debere; occidit, fed &
fe interfecit: repetunt pecuniam haeredes in-
terfectoris, ab haeredibus pernegantis; illi con-
tradiciunt. Hic enim non de facto quaefio est,
fed de eo, an pecunia ante illa fit credita.

A *ὑπερκατανομή* est mutata accufatio, id est,
quum aliqui fe inuicem accufant: vt vir fortis
habebat noueram, habebat & in matrimonio
captiuam: ambiguis fignis obiit. accufant fe
inuicem veneficij nouerca; & captiua.

Finitiuus ftatus.

*Finitiuus
ftatus, &
eius quin-
que fpe-
cies.*
Finitiuus ftatus fit, cum id, quod obijcitur,
non hoc efle contendimus: eft autem quintu-
plex: aut quum fimplex eft quaefio, quae a-
nafteuafica, id est, refellens dicitur: aut quum
duplex actio eft: fuae comparatiua, quae Antio-
rifitica dicitur: aut quum duplex quaefio eft,
fuae coniuncta: aut quum ex partibus defini-
mus: aut quum eft Antithetica.

*Prima fpe-
cies a quo
naufragio,
fuae fimp-
plex.*
Simplex definitio, quum vnam rem fimpli-
citer definimus: vt naufragia ad publicanos
pertineant, cuiusdam naufragi corpus cum or-
namentis, ad litus expulfum arena obrutum
eft, id publicani eruerunt, rei funt fe pulchri
violati. Hic enim fimpliciter quaeritur, quid
fit violare fe pulchrum.

*Secunda,
duplex, &
compara-
tiua.*
Duplex actio, fuae comparatiua, quum du-
as res diuerfas definiunt litigantes, vt, facri-
legus capite plectatur, fur quadruplum foluat:
de templo quidam priuatam pecuniam fultu-
lit, petitur ad poenam, offert quadruplum, qua-
fi fur. Hic enim alter facrilcgium dicit efle co-
miffum, & hoc definit; alter furtum, & com-
paratione quaeritur, quid fit admiifum, vtrum
facrilcgium, an furtum.

*Tertia
duplex co-
iuncta.*
Duplex quaefio, fuae coniuncta: quum duas
res, quas prima pars definit, eafdem aduerfa-
rius impugnat: vt, qui non initiatus facra e-
nunciauerit, capite plectatur, non initiatus

facra vidit in fomijs, reculit ei, qui fuerat i-
nitiatus: ille ait, haec funt facra: petitur ad poe-
nam, & contradicitur. Hic enim quaeritur quid
fit initiatum efle, & quid fit enunciare.

Ex partibus definitio: quum vnam rem mul-
tis partibus definimus: vt, Qui obfidebantur
ab hoftibus, auxilia a finitimis conduxere, in
itinere funt auxilia, receflere hoftes ab obfi-
dione: petunt illi pactam mercedem: hi con-
tradiciunt. Hic enim quaeritur, quid fit auxili-
um praeflare, quod ex partibus definimus,
quod & decreuerunt, & quod miferunt, & quod
hoftes receflerunt.

Antithetica definitio: qua non tantum cri-
men negamus, verum etiam commodum ali-
quod afferimus. Commendam sibi ab Ephe-
bo chlamydem, defuncto eos, in monumentis
maiorum ei pofuit. accufatur a patre Ephebi
fe pulchri violati. Hic dicit fe pulchrum a fe
non tantum non efle violatum, verum etiam
efle & ornatum.

*Quarta,
cum non
duo, aut
plura ad
definitio-
nem rei,
aut facti
attinentia
quaerun-
tur.
Quinta
fpecies
a quo
quae fit ex
pugna de-
finitionum
oppofita-
rum.*

*Status qualitatis, & eius duplex fpecies,
absoluta, & affumptiua quot modis
fiat.*

Status qualitatis duplicem conftat efle
fpeciem: Absolutam, qua factum abfo-
lute defenditur; Affumptiuam, qua rebus
aliunde affumptis coloratur.

*Absoluta
fpecies sta-
tus quali-
tatis fit
duobus
modis.*

Absoluta qualitas duobus modis fit: facti
qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas eft, quum oftendimus factu,
quo arguimur, non efle perniciofum, & ideo
naturali iure efle concessum, vt Damnato Mi-
lone Cicero exclamauit, urbem Romam bo-
nis ciuibus fedem efle non pofle, reus eft lae-
Re republ.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege,
more, fefta, arte.

Lege, Indemnatos liberos liceat occidere:
tres filios lege indemnatorum occidit, reus eft
vxori male tractationis. Hic enim fe dicit lege
feciffe.

More, Mos apud Scythas fuit, vt Sexagena-
rij per pontem mitterentur. Scythae Athenis
Sexagenarium patrem per pontem deiecit, reus
eft patricidij. Hic enim dicit fe facta fua feciffe,
vt hoc difputaret.

Arte,

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit, nemo nauigat, reus est Reipub. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quod pictores confueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè proponere.

*Assumpti-
ui status
quatuor
partes, sine
specie.*

Assumptiua qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, uenia.

Relatiuus status fit, quum reus culpam refert in eum, propter quem arguitur, vt Miles in acie exclamauit, Vincimur, occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipub. contradicit: dicit enim militem peccasse, & idè occidi debuisse, quod hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quum aut in personam remouemus, aut in rem.

In personam, vt, Legatus intra trigessimam diem nauiget: legatus, non accepto à quarto viatico, non nauigauit intra trigessimam diem, reus est malè gestæ legationis, hic enim remouet crimen malè gestæ legationis, quod viaticum non accepit.

In rem, vt, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam lue laborate, reduxit exercitum; reus est læsæ Reipub.

Compensatiuus status fit duobus modis; cum aut delicto meritum comparamus, aut cum maiori incommodo consultum esse contendimus.

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat; Imperator muros diruit, victoriam reportauit, reus est læsæ reip.

Maiori incommodo prospectum esse contendimus, vt, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendauit, vocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, ubi erat filius: satellites misit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater, puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuria liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat, fratrem eius quidam, tanquam exulem occidit, reus est cædis. Hic enim se dicit errore fecisse.

Casu, dum venatur, hastam in feram misit, hominem occidit, eo vulnere periit, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non voluntate, sed casu fecisse.

Necessitate, Orator captus ab hostibus, laudes eorum scripsit, iubentibus his, & publice recitauit: gratuito dimissus est, ad suos reuersus læsæ Reipub. accusatur. Hic enim dicit, se non voluntate, sed necessitate fecisse.

Obliuione, Sacerdos omnibus Calendis sacrum non fecit, petitur ad penam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegauerit excidisse.

Deprecatiua uenia: cum nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere, tantummodo deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed visum est hoc antiquitatis monumentum non omittere, in cæteris liberiori cursu fuit oratio.

De tractatione statuum in specie, deque singulorum exemplis.

Ac primùm de coniecturali.

CAPVT XXXI.

In coniecturali statu, ubi de facto non constat, duo maxime spectantur, voluntas, & facultas: si enim & voluerit, & potuerit reus, argumentum est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad voluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, motus, voluptas, vitia: in corpore valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator ex-
curret.

Primùm, si cupidus fuerit, qui accusatur, vt, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagrauit gloria, & habuit hos versus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero.

*Si violandum est ius, regnandi causa
Violandum est, in alijs rebus, pietatem ca-
las.*

Metus, vt Drances arguitur, quod eadem perpetrarit, facile negatur, quia, vt ait Virgilius:

Homini est frigida dextera bello.
Voluptas, vt Antonius citatur reus adultærij, expendatur vita eius à puero, quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, vt Deianira occidit maritum, quid mirum? Zelotypiæ furore, doloretq; flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur:

O quàm

O quam cruentus feminas stimulat dolor,
Cum paruit una pellici, & nupta domus:
Scylla, & Charybdis, Sicula contorquens fre-
ta,
Minus est timenda, nulla non melior fera
est.

vixerit, quo more domestico.
Ex fortuna ducuntur argumenta, cum ostenditur quispiam seruus, vel liber, vel dives, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum potestate, vel doctus, vel incultus.

Ad externa spectant locus, & tempus, quorum opportunitas comes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, tempus, occasio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas; in occasione facultas, in facultate copia, & potestas.

Deinde videndum est, quid adiunctum sit negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid simile, ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quod si ea, quæ de persona dicta sunt, non fuerint in causa, hortandi erunt iudices, ut viderent famam hominis, non putent in causam peruenire, nam ea illum antea celasse vitia, nunc manifesto tenent.

Defensor autem primum si poterit, nitetur, Defensio- vitam eius, qui postulabitur, demonstrare ho- nis metho- nestissimam, id faciet, si ostendat aliqua eius dua. nota, & communia officia, in parentes, amicos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate proponet, & illustrabit. Indignatio erit iuncta cum quaestione, per quam miserum facinus esse dicit, ac indignum, innocentem accusari, cum animus omni in vita fuerit à vitijs remotissimus. Sin autem in antea vita aliqua torpia erunt, aut falso venisse in hanc existimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia, & obtrectatione, aut opinione falsa rumoris, aut necessitati, aut persuasioni, aut adulescentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudi, aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius, & moribus quaeri, sed de eo crimine, cuius arguitur: quare, antea etis omissis, illud, quod instat, agi oportere. Hæc Cic. 2. de Inuent.

Iam ad probandum assumentur argumen- Argumē- ta remota, quæ cum foris petantur, arte tamen, ta remota & industria oratoris, non mediocriter elucet- diuina. cunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, auspicia, vaticinationes, responsa sacerdotum, haruspicum, coniectorum: quæ fufius profèqui nec est huius loci, nec instituti.

L III Sene.

Deiotarum.

Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro. Deiotarus (inquit) non est saltator, quare? Omnes sunt in eo regie virtutes, quod te Cæsar, non ignorate arbitror, sed præcipue singularis, & admiranda frugalitas, etsi scio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæc sunt Regiæ laudes.

Vitia apud Sallustium.

Catilina.

Arguitur affectasse dominatum Catilina, quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio malo, prauoque. Huic ab adulescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia ciuilibus grata fuere, ibique iuuentutem suam exercuit, patiens corpus inedia, algoris, vigiliæ, supra quæ cuiquam credibile est, animus audax, subdolanus, vanus, cuiuslibet rei simulator, atque dissimulatio, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis eloquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclare coniectura, & digna Sallustio.

In corpore verò ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, sexus, &c.

Corporis forma ad probandum facit.

Forma, inquam, facit coniecturam motum, & si ea non satis firma est, quin ad ornandum potius, quàm ad probandum valet. Vfurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem signiferum esse omnis turpitudinis ostendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egregie describit.

Vires, & ætas, vt, Penelope, Laertes, & Telemachus vim inferre Proci non possunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres sumus imbelles numero, sine viribus uxor,

Laertesque senex, Telemachusque puer.

Addit etiam nomen aliquod, & institutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero, & Hermogenes, vt si dicamus quempiam Caldum vocari, quod repentino, ac temerario sit consilio, & ostendamus apud quos, & à quibus educatur, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel

*Vestalis de
saxo pra-
cipitata
non ladi-
tur.
Castitas
mensa.*

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo precipitata, illa casta permanferit.

Concludit in hæc verba: *Damnata deest*

est, absoluta descendit.
Porro, quæ Ethnici diuina testantur esse testimonia, apud Christianos irrita iacent, & contempta.

Nullus igitur horum usus, nobis ex Ecclesiæ auctoritate, orthodoxorum sententijs, & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui superstitiosè retinent;

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rheum: quem ideo Nonnus *ῥοτῶν* nominat: & apud Heliodorum, Theagenis, & Charicleæ virginitas per ardentis prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Cathophilax, Chomatenus.

Per prædictiones, per sortilegia, per *μυστικὰ*, per obiectum cadaveris: sed hæc partim verita, partim non satis æerta.

Nam (quod ad cadaver atinet) id ipsum præsertim percussore, sanguinem emittente auctore, & per se res est comprobata: itaque hoc iudicium quidam magni faciunt, vt Boetius, de c. 116. & Plancus de iudicijs: Alij tamen, & graues auctores, non satis esse censent, ad reum quæstioni subiiciendum, nisi alia accedant, vt fama, minæ, inimicitie.

Legendus est Deltio, disquisitionum magicarum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectore, quod qualitatem æcanam impresserit corpori, cum cadauere permanentem, ad quod videtur referendam illud Lucretij,

Inde petit corpus, mens unde est, saucia amor.

Namque homines plerumq; cadunt in vulnibus, & illam.

Emicat in partem sanguis, unde icimur in.

Et si cominus est, hostem visbor occupat horror.

In quo amantis, & mortui est comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem inuisam impetit.

Sic habet Læmus, lib. 2. de occultis naturæ:

miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pistorius, dialogo 9. Gemma lib. de characteris c. 6. & hæc de istis iudicijs sufficiunt.

Humana sunt, quæ spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa; in quo sunt scripta, pacta, promissa, iurata, quæ sita, atque in eo quæstionibus coniecturalis genere, maximè testes, & quæstiones adhiberi solent.

Testes debent esse graues, constantes, honesti, & (vt breuiter dicam) sine affectu: contra reijciuntur, si natura vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsii, si præmio, si gratia adducti.

Quæstionum fidem hæc attenuare solent, quod dolorem fugientes, multi in tormentis omentiti, per sepe mori maluerunt, fallum faciendo, quam inficiando dolere.

Quod multi etiam suam vitam neglexerint, vt eos, qui his chariores, quam ipsi sibi essent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cum essent maleficio infecti.

Alij ementiti sunt in eos, quos oderant. Hæc ex Cicerone satis fuerit delibasse. Nam pleniorum istius rei cognitionem, ad præxim iudiciorum remittimus.

Accusator, quasi hasta in manu posita inflabit, coniecturas omnes ab animo corpore, externis conglobatas exponet: nihil tamen confectabitur morosius.

Contra, reus ostendet hæc argumenta verisimilia, non propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter, atque aliter euenisse, nihil esse tam miserum, quam hominis salutem inconstanter committi.

Exemplum huius quæstionis luculentum est in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latini feci, quod præclarum mihi videretur eloquentiam monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui statua ex auro solido, propter faciendam donatus est: Ad hæc præstat Iegero Philætam, Quinti Curtij libro sexto.

Status finitimus, & de eius tractatione.

DE hoc statu diximus in artificio orationis: fit cum queritur, quid sit res, & quo nomine afficienda? An sacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de trivio, ut sibi coqueret cenam?

M. Tullius breuiter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem sunt disceptationes, ut cum queritur, quid in communi mente, quasi impressum sit, ut si differatur idne sit ius, quod maximæ parti sit utile: cum aut quid cuiusque sit proprium exquiritur, ut ornate dicere propriumne sit oratoris, an id etiam aliquis præterea possit: aut cum res distribuitur in partes, ut si queratur, quot sint genera rerum expectandarum: aut cum qua forma, & quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, ut si queratur avari species, seditiosi, gloriosi: ex quo intelligas notiones, notationes, definitiones, distributiones, descriptiones, hunc locum cum fulcire, tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit nominis, cuius de vi queritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione de prompta definitio, ut si accusetur Flaminius læsæ maiestatis, quod filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio:

Maiestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breuiter est positum, pluribus est verbis, & rationibus confirmandum, & ita esse, ut descriperis ostendendum: Deinde ad id, quod definitis, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheseum gradum facere.

Erit & infirmanda aduersariorum definitio, ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominum, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto

sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

Cum facti, & facti nomine concessio vis, & natura, & genus negotij ipsius queritur; constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quæ duplex est, negotialis, & iudicialis.

Negotialis est, quæ in ipso negotio iuris ciuilibus habet implicitam controuersiam, ut quidam pupillum hæredem fecit, pupillus ante mortuus est, quàm in suam hæreditatem ueniret; de hæreditate ea, quæ pupillo uenit, inter eos, qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli controuersia est.

Iudicialis est, in qua æqui, & iniqui natura, & præmij, & penæ ratio queritur. Iudicialis status duæ sunt partes, una absoluta, altera assumptiua: Absoluta, quæ factum, ut ex se legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cuiusdam, tanquam obnoxia, quæ tamen omni noxa soluta uideri potest, à Cicerone relatio nominatur, 2. de inuent.

Ea est, cum reus (inquit) quod agitur, confessus, alterius se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis tribus Curiatij, & duobus amissis fratribus domum se victor recipit, is animaduertit fororem suam de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellansem audiuit cum gemitu, & lamentationem indignè passus virginem occidit. Accusatur.

Relatio
quid.

Absoluti status partes, quas ex Curio Fortunatiano supra, in quatuor capita distinximus, ab alijs ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, iudicatum, æquitas, pactum, quæ si in causa ostendat, absoluitur reus; ut, accusatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ sic habet, Si nox factum furtum esset, si in alijs occisisset, iure casus esto.

A consuetudine: Hoc à natura expressum, à lege confirmatum, omnis sæculorū memoria seruauit, omnium gentium instituta tenuerunt.

A iudicato: in simili causa absolutus est Fannius, in quo iudicium auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimum ualet.

Ab æquitate: si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio querenda est expediendæ salutis.

A pacto: si contra datam fidem fecerit accusator.

Assumptiva est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, cætero qui malum.

Color autem apud Rhetores, est quicquid ad excusationem facti assumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlysses apud Homer. Iliad. & verberauit Therfitem, reus citatus, non diffitetur, sed impudentem mulcam, & Regum obretractorem se verberasse dicit, qui minime tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: vt lex Solonis sanxit, ἐὰν μὲν τις τρέφει τοὺς γονεῖς, ἄτιμος ἔστω, si quis nutritur parentes, infamis esto. Aliquis alimenta denegauit patri, excusat se, quod, cum aut patri, aut coniugi fame peteundum esset, vxoris salutem vitæ parentis anteposuerit.

Concessio factum concedit, & malum fateatur, sed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cum reus se aliquis vi impulsus ad crimen ostendit, eius partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Iosephus.

Necessitas, vt mater Hierosolymitana necauit filiolum, sed furore, & fame stimulante pessimis omnino dominis.

Fortuna, pædagogus Crcesi filio admotus, venabulo feram appetens, alumnum transuerberat, casu factum diluit apud Regem, & certe ita diluit, vt, quod testatur D. Basilius, à Croeso absolueretur.

Herodot.

D. Basilius in epist.

Permotio, quæ à Cicerone 2. de Inuent. dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur, vt Achilles, districto gladio insilit in Agamemnonem, sed in eo æstu, qui describitur ab Homero, amoris, & furoris omnium impotentissimo.

Iliados, α.

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excusationes multas querit, sed ignoscere petit.

Rationes ignoscendi sunt, rei nobilitas, virtus, antea acta vitæ innocentia, officia in reipub. spes futurorum, minimum periculum in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires suas erexit, & motus excitat.

Nunc de varijs generis iudicialis orationibus videamus.

De accusatione.

CAPVT XXXII.

Primum omnino, eundemque frequentissimum in genere iudiciali locum obtinent accusationes, & defensiones, de quarum artificio iuuat hic nonnihil submonere.

Accusatio, cum sit rei coram iudicibus delatio, ritè seruatis iudicialium formulis, honesta debet esse, & grauis: neque enim idem est accusator, ac liuidus quispiam calumniator, qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie sicca eonquirit, quibus pessumdet innocentiam.

Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala, & augatoria futura est.

Nec satis, bonum aut commune, aut priuatam spectare debet, quo consilio si destituta sit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facile prolabitur. Quamobrem & spectata communi utilitate multos olim Resp. Romana probauit accusatores, & ad hæc studia iuuenum non raro aluit industriam, vt inuidiosa optatum potentia, ab isdem telis accusationis circumuenta, vel infringeret, vel hebesceret.

Facile (inquit Cicero) omnes patimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Vtilius est autem absolui innocentem, quam nocentem causam non dicere.

Sic anseres, & canes aluntur in capitolio, vt si gnificet si fures venerint, at fures inter noscere non possunt, significant tamen si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id est suspiciosum, tametsi bestia sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cauior. Quod si luce quoque canes latent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor is crura suffringantur, quod acres sint, etiam tum, cum suspicio nulla sit: simillima est accusatorum ratio. Alij (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt, qui si latent sine suspitione, & deferant crimina, nec dicere possint, aut quare, aut quomodo, sunt omnino reprimendi.

Verum.

Verum, quia difficile est in istis accusationibus tenere modum, postquam accusatoribus honos, & præmium aliquod esse cepit, tanta fuit accusandi rabies, ut nulla satis munita videretur aduersus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, ut à prudentibus Imperatoribus ista accusandi licentia cohiberetur, & delatores, quo nullum pestilentius hominum genus, grauissimis pœnis subijcerentur.

Accusatorum seritas.

Quam ob rem, accusandi provincia viris præsertim moderatis suspecta semper, & odiosa visa est, & defensus quidem (ut ait Tullius) laudabilior; accusatio tamen per se probata est. Habet autem pondus suæ auctoritatis, cum legitime tractatur; & primum quidem ea, quæ ad accusandum descendit persona, non aliqua venali, aut sanguinaria eloquentia videretur in rei miseras inuehi, non inuidia, non odio, non spe præmiorum ad accusandum rapi, sed oppressæ innocentie misericordia, improbitatis odio, communis utilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, si non æquæ præstare solent accusatores, & quæ huiusmodi suspicio subesse possit, hanc primum conantur eleuare. Nec aliò spectat hoc Ciceronis exordium.

Si quis vestrum (Iudices) aut eorum, qui adsunt, fortè miratur, me, qui tot annos in causis iudicijque publicis ita sum versatus ut defenderim multos, læserim neminem: subito nunc mutata voluntate, ad accusandum descendere. Is, si mei consilij causam, rationemque cognouerit: vna & id quod facio probabit: & in hac causa profectò neminem mihi esse præponendum actorem putabit.

Deinde fuse narrat, & amplificat iustissimas causas, quibus ipse ad hanc accusationem fuerit adductus. Sed non opus est, in singulis accusationibus tanto ambitu orationis, præsertim ubi quis patronus ex officio, & consuetudine facit, & reus ita nocens est, & infamis, ut tacite probetur omnibus eius delatio.

Amplificare omnia puerum.

Secundò, valde spectanda occurrit, qualis sit res, persona, & quibus accusetur criminibus.

Puerorum est omnia temere augere, in omnibus esse nimios. Itaque, & leuiculus plerumque errores, non secus ac grauissima quæque crimina insectantur, & exclamant in iugis: O facinus inauditum! ô scelus in extremas terrarum oras deportandum!

Longè aliter prudentes accusatores faciunt,

qualis reus in iudicium veniat, considerant, timidè incedunt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, consulunt affinium, qui reo sanguine coniuncti sunt honori, non temerè quidpiam, & declamatoriè profundunt, notant crimen, designant circumstantias, testimonijs conuincunt, de re videntur, non de homine dicere. At si persona infamis est, & laborat grauitate scelerum, tunc grauioribus aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum est in modò, & ratione agendi, non tam meliorem esse accusationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas esse in Verrius lusus, & excursiones ad pompam, quas Cicero non dixit in iudicio, sed posteris scripsit, ad nomen potius eloquentiæ, quàm ad Verrius damnationem: si enim in singulis criminibus amplificandis tantum temporis impendisset, multa illi necessario prætermittenda fuissent, quæ ad causam maximè attinebant. Quid igitur fecit acutè crimina collegit, stricte exposuit, tabulas protulit, testes expediuit. Hæc planè sunt arma ferrea, quibus Verres cecidit, nescio an istis aureis oppressus, certè non tam subito conuictus fuisset.

Accusatoris officium.

Quartò, magna ars accusatoris dilucidè narrare, robustè confirmare, abstinere leuiculis argumentis, quæ prima aggressionem refelli manifestè possint, ex quibus & aliorum fides, non sine damno periclitetur.

Magnum pondus obtinet oratio, ubi non tantum furem, & homicidam clamat, sed quare, & quomodo, manifestis addicit argumentis.

Quintò, callidum est accusationis genus, ubi cum acriter, & multis criminibus urgeas, dicas tamen te plurima modestiæ causa prætermittere, hoc lucrari ex tua moderatione reum, ut minus videatur scelestus, quàm ipse sit. Parcendum auribus iudicum, consulendum verecundiæ, Hominem ea admisisse, quæ à verecundo aduersario audire non possit. Quod si nauiter impudens fuerit in patrandò, te in commemorando minus verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter, & frigide necessitate actionis adductum dicere te ostendas: Hæc species modestiæ est apud graues personas ad persuadendum efficax.

Accusatori cauendum à

Sextò, nunquam sanguinaria voluntas expromenda est: nunquam capto, & vndique circumuento muliebriter insultandum: fit enim ple-

sanguina - *volun-*
tate ex-
promenda.

plurimumque, vt odium, quod cupimus accen-
dere, cum vehementior fuerit rei calamitas,
deferuescat, & vicissim locum miserationi ce-
dat. Itaque & acres etiam accusatores signifi-
cant se non hominis cruorem sitire, qui ab
omni crudelitate sint alieni, sed dolere quod
reus se in eos laqueos coniecerit, vt nisi cum
maximo legum, & reip. detrimento saluus esse
non possit.

Penè illi expedire vt quamprimum dam-
netur, vt moriatur, & commune odium ex-
piet. Alia tamen ratio est, vbi & molliores ti-
rentur iudices, & valde infamis, ac scelestus
est reus; tum enim grauiora quæque atrociter
commemorantur, & impunitas futura licen-
tia exaggeratur, vt nullum ei pateat effu-
gium.

uersariorum, fraudibusque detectis resspit-
cant, & nostri sint partibus in potremum a-
quiores.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potius
quædam minima siccata orationis maiestas
requiritur à Christianis, & religiosis personis,
vt ipsi moderationis, quam profitentur, præ se
ferant documentum. Quæ ratio præclare ab
Athenagora, & Iustino in Apologijs imita est;
numquam enim non honorificè Imperatores,
& Senatam appellant, & ille quidem modò
μᾶλλον βασιλέων, modò μεγίστους φιλοσόφων,
& φιλομαθέων maximos, humanissimos,
eruditissimos nominat; hic sacrum senatum
ἱερὰν σύγκλητον, atque omni conuicio abstinen-
tes robustis agunt rationibus, qui certè modus
efficax est, & potens.

Alius est acrior, & magis aculeatus, qui ad
improbos, & virulentos calumniatores coer-
cendos adhibetur, qui vt sunt ceruicosa cuius-
dam audaciæ, leuioribus remedijs sanari mi-
nimè possunt. Sed vt Tigres Musica, ita illi
suauitate orationis efferantur.

Tales sunt Hæretici Ecclesiæ nomini & re-
ligionis ordinibus perinensi, quos Ecclesia-
stici scriptores, & viri sancti non molli brachio
tractare solent. Talis fuit ille Appion, qui cum
in antiquam Iudæorum religionem stoma-
chum petulanter eructasset, multa de Moyse,
& Patriarchis pessimè fabulatus, à Iosepho
acri, & neruoso scriptore non segniter carpi-
tur, & confutatur. Nec molli stylo Græcos
Φιλοσόφους & φιλοπαισμονας Christianæ scilicet
religionis derisores excipit Theodoretus,
aut Iulianum mellitis verborum globulis per-
fundit Nazianzenus: sed in Dei causa tacet
orationis spirant, quas ardor spiritus in istis
argumentis suggerit.

Ordo autem, & dispositio Apologiæ talis
est: præmitti solet exordium, in quo defensionis
istius ratio affertur, & nonnulla de rei cir-
cumstantijs delibantur, quibus ad confutatio-
nem fiat apparatus.

Mox ipsa refutatio succedit potissima pars
Apologiæ, in qua instituenda triplex sermè
dispositio seruat.

Alij enim ex tota accusatione certa sibi, ac
præcipua capita confutanda præstituant, quibus
eneruatis, tota faciliè aduersariorum cor-
ruat oratio.

Sic Athenagoras apologiam in tria capi-
ta totam diuidit, & proponit his verbis,
*τρία ἕστιν ἡμῖν ἐπισημασμένα, ἃ δεύ-
ονται,*

De Apologia, & purgatione.

CAPVT XXXIII.

Apologia, siue purgatio, defensio est,
quæ accusationi opponitur. Hæc pro
personarum, rerum, & argumentorum
ratione varia, & multiplex esse solet.

Etenim si, qui se purgare conatur, est no-
cens, & acerrimum habet accusatorem, grauior
ei nascitur, & operosior defendendi ratio. Itaq;
vbi res manifestissimis tenetur indicijs, iuuat
facti excusationem à varijs, quæ in rem cade-
re solent, circumstantijs potius aggredi, quàm
frustra inficiando laborare.

At vero si innocens est, qui accusatur, &
eam calumnia futura est concertatio, *potentis-
simum defensionis telum est innocentia.*

*Innocen-
tia telum
potentis-
simum.*

Et vix vllus inuenietur tam callidus in su-
telis calumniator, qui saltem aliquando non
impingat. Nam mendacia, vt præclare dictum
est ab antiquo poeta, cauda vt plurimum ni-
grant, & in extrema sui parte falsa deprehen-
duntur.

*Apologia
vses apud
Principes.*

Magna autem est habenda personarum, &
rerum ratio. Nam si Apologia habenda est ad
Reges, & Principes, qui errore communi in-
ducti, & ab improbis calumniatoribus decep-
ti, in nos fuerint iniquiores, quàm eorum di-
gnitas postulabat, non sunt temerè conuictijs
irritandi, sed miti potius veritate, & prudentia
de rebus edocendi, quò agnita grauitate ad-

*Apologia
mellium.*

*Apologia
dispositio
triplex.*

τῆρα, δούρα δειπνα, οἰδιποδείας μίξαις. Trium flagitiorum infamis tumor de nobis spargitur: impietatis, Thyestiarum epularum, concubitus incesti. Quæ si vera sunt, profulcat, ut Christianorum gens funditus excindatur: sin falsa, sic apud imperatores veritati locus, & innocentie perfugium.

Mox singula crimina discutit, & refellit. Ad summum perorat à prolixo Christianorum in Imperatores studio, & obseruantia his verbis:

Athena. in Apol.

περὶ μου τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμιτέρης ἐχθρότητα, ἵνα πάς ᾤσεται πατρὸς κατὰ τὸ δικαιότατον διαδέχεται τὴν βασιλείαν, ἀπὸ τῆς ἐξ ἐπέσοιν ἢ ἀρχῆς ἡμῶν πάντων ὅτι χειρὶς γίγνοιεν ἀνὰ λαμβάνη, τὸ το δὲ ἐστὶ καὶ πρὸς ἡμῶν, ὅπως ἕμεοι καὶ ἡσόχιοι βίον διαγάμεθα, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κλημενόμενα προθύμως ἀπακριπτῶς.

Christiani quid pro Imperatoribus precari soliti.

Nos enim pro imperio vestro preces ad Deum fundimus, & ut filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, utque imperium vestrum magis magisque semper augeatur. Denique omnia vobis ex animi sententia eueniant, oramus, quod & nobis salutare fuerit, ut quietam, tranquillamque vitam degentes vobis interim ad quælibet imperata deferuiamus.

Hæc ratio apta est, cum diuisio commode fieri potest. Nam & oratio solutiorem habet tractum, & maiorem lucem perspicuitatis. At ubi ab accusatore multa, & minuta per totam orationem sparsa sunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum est casum, ex quo quidem fit oratio magis abrupta, non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Iosephus aduersus Apionem: cum enim ille minutis fabulis accusationem referisset, de Moysæ Heliopolitano, Sabbatho, Zabido, & similibus multa commentus, Apologeticus ex uno in aliud per abruptum salit, quamquam non sine transitio-num artificio, quæ res in eo genere difficilis est.

Proponit autem breuiter aduersarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde si leuis est, irridet, si quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo:

Ioseph. l. 2. aduers. Apionem.

Αὐθάρει δὲ φησι τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι Μωσῆς ὁ ἡλίας πολίτης, ὁλοκρῶς νεώτερος ἐστὶν ἡμῶν, ἐκείνοις δὲ πιστώσας, τοῖς δὲ

τῆρ ἡλιαν ὅτι αὐτοῖς αὐτοῖς, καὶ συγγενομένοις.

Accepisse autem se dicit à maioribus naræ Moysen Heliopolitanum: scilicet ipse iunior, sed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumnie vanitatem explodens: Et de Homero quidem poeta, quamuis Grammaticus, non posset, quænam sit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Mosè vero tam multis annis præcedente, tam facile decernit, credens seniorum narrationi: vnde manifestè illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Mosem ait eduxisse leprosos, & cæcos, & claudos, belle concinit iuxta Grammaticum hunc diligentissimum, &c. Ita singula perstringit, & cludit.

Hoc idem præstat M. Tullius in Apologia, quam pro se habet secunda Philippica, ubi Antonij argumenta quasi minutas sagittas cuiuslibet infringit, ut,

Contra rem suam venisse me nescio quomodo questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari, & necessario meo? Non venirem contra gratiam, non virtutis specie, sed ætatis flore collectam? Non venirem contra iniuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure prætorio.

Deinde salit in aliud.

At enim te in disciplinam meam tradideras: Nam ita dixisti: Domum meam ventituras: Næ tu si id fecisses, melius famæ, melius pudicitie tue consulisses: sed nec fecisti, nec si cuperes, tibi per C. Curionem facere licuisset.

Tertius apologie, seu purgationis modus est scriptis codicibus aptior, quam pronuntiatu orationibus, ubi non tantum aduersariorum sentus referuntur nostris comprehensissimis sententijs, seu ipsamet eorum verba commemorantur, discutiuntur, minutatim confutantur. Hæc methodum sequenti sunt.

Basilus in Eunuomium, C. Cyrilus in Iulianum.

DE

De Inuectiua.

CAPVT XXXIV.

Etsi ad demonstratiuum genus magis pertinere videtur inuectiua tractatio, quando tamen huic generi frequenter immiscetur, & à nonnullis in eo collocatur oratio, non pigebit hic aliqua de eadem adscribere. Quod apud poetas est satyra, hoc ferme apud oratores inuectiua oratio, scilicet mordax, & ad perstringendos hominum mores accommodata. Differt ab accusatione, quod hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori septa volitet, hæc damnationem rei intendat, illa notam potius spectet infamiae: Hæc modum, & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, & orationis impetu potius rapiatur.

*Inuectiua
vt differt
ab accusa-
tione.*

*Inuect.
duplex.*

Duplex est autem inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum scilicet personarum spectat infamiam, numquam temerè vsurpanda est, nisi tales ipsi sint, qui exagitantur, vt in summam desperationem prolapsi, & apud omnes infamia notatissimi nullum bonæ spei locum reliquerint.

Hæc enim plerumque in eos assumuntur tela, qui viuos, & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem alijs, vitiorymq; odium sempiternum inurant.

Hæc mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Constantium pro Catholica religione sunt inuecti. Qui vero priuata solent odia per maledicos stylos in principes viros eructare, parum alijs proficiunt, sibi plurimum nocent.

*Ridenda poemata malo,
Quam te conspicue diuina Philippica fama.*

Volueris à prima qua proxima.

Alter, quæ in hominum mores, & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior est, & melior. Constat autem ex philosophiæ præceptis, & altissimæ disciplinæ oraculis, quæ vi, & robore amentatæ cuiusdam orationis altissime desiguntur in pectora.

Rursus alia inuectiua, vt Satyra Comica plus habet salis, & moralis vrbanitatis, etiam

dum vitia perstringit, haud obscure depingit. Qualia nimis multa sunt in Petronij Satyrico. Alia prorsus ætis, & generosa est, fluens ex Inuectiua sublimi sapientia, nihil comicum, nihil leue, & grauius ludicrum affectans; sed tota in carpendis moribus posita. Extant certè nonnulla in ipso Arbitrio præcella, & inuectiuis maioribus digna. Qualia sunt ista:

Et quis mihi hanc solitudinem imposuit adolecens omni libidine impurus, & sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cuius anni ad tesseram venerunt, quem tamquam puellam conduxit etiam, qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam sumpsit, qui ne vir esset à Matre persuasus est, qui opus muliebri in ergastulo fecit, qui postquam conturbauit, & libidinis suæ solum vertit, reliquit veteris amicitiae nomen, & pro pudor! tamquam mulier Sequituleia vnus noctis tactu omnia vendidit. Hæc in personam. At in mores grauius & sententiosè.

Nemo cælum putat, nemo iurandum seruat. Nemo Iouem pluris facit: Sed omnes operis oculis sua bona computant.

Quod verò ad ordinem, & diuisionem attingit, si iusta est inuectiua in hominem, tùm eodem filo pertextitur, quo vituperatio: vel enim vitam inspicit à puero, perstringitque singula magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis instat capitibus, & vitijs, quæ sibi exagitanda proposuit, vt ex orationibus Demosthenis in Aristogitonem, Ciceronis in Antonium, Pisonem, Catilinam, Vatinius licet agnosce-
*Inuectiua
vt differt
ab accusa-
tione.*

re. Ferax est istud, & procliuè argumentum, nec ei, qui per istas reperit orationes, deesse forma dicendi potest. Quod si inuectiua obiter tantum assumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta, & figuras, quæ ad intimos sensus vellicandos plus habeant virtum.

De obiurgatione.

CAPVT XXXV.

Obiurgatio differt ab inuectiua, quod hæc sit aduersus inimicos, illa dilectos etiam
*Obiurgatio
differt
ab inuectiua
vt differt
ab accusa-
tione.*

attingat. Hæc flagrans sit, & tonans, illa acris quidem sæpè, sed longè moderatior: Ad summum hæc nocere vt plurimum cupiat, illa prodesse. Est enim fermè obiurgatio superioris ad inferiorè, ob delicta quædam reprehensio, spectans emendationem eius, qui arguitur. Vel igitur Imperatoris est ad milites, vel Principis ad subiectos, vel Pastoris ad gregem, vel Præceptoris ad discipulos.

Quamobrem pro varijs personis, & ingenijs varia esse solet. Alij ita sunt ad obiurgationes nati, vt vultu ipso ad senilem, tetricamque grauitatem composito, & tono vocis, cui plurimum inest siccitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ad obiurgandum artibus.

Mites persona obiurgat. minimè apta. Alij mitiore ingenio præditi, licet multum in fingenda grauitate, trutinandisque obiurgationibus laboris impendant, sparsa tamen nature suæ relinquunt vestigia, ex quibus agnoscuntur, & quicquid agant, minus terrent, & timentur. Rursus personæ, quæ increpantur, aliæ sunt duræ, ceruicosa, vecordes, apud quas nisi fremueris, vt pontem indignatus oaxes, non magis proficies, quam si festuca chalybem perforare contendas.

Obiurgatio- nis metho- dus. Aliæ sunt molli, pauidoque ingenio, quas si vehementius terrueris, perditurus es. Quid & quoue loco, & qua ratione agendum sit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hoc in vniuersum de methodo dici potest. Primum cum obiurgatio sit propter delictum, erratum ipsum ob oculos ponendum est, vt eius grauitate moueatur is, qui increpatur. In quo magna est prudentiæ animaduertere, vt si leue sit, aut mediocre non nimis, exaggeretur, maxime apud prudentes personas, quæ rerum momenta norunt ponderare. Tantum enim abest, vt oratio plus habeat grauitatis, imò de autoritate multum deperdit, cum leue aliquod delictum supra sensum communem, & sanam opinionem extollit: sit enim vt ficta, & declamatoria credatur oratio, & minus habeat ponderis in veris, quæ creditur fictis delectati. At si grauius crimen est, certè cum dignitate orationis exaggerandum est, & iuuat aliquando in exordio vlturpare, quod Germanicus contra seuos, & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Obiurgatio- nis aptu- initium. Quod nomen huic cœtui dabo? Militesne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo, & armis circumse distis? An ciues, quibus tam proiecta senatus auctoritas? Hostium

quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Ita igitur crimen disertè proponendo satis exaggerat.

Re demum proposita, quo grauitas facinoris plenius appareat, dilatatur a circumstantijs rerum, locorum, temporum, personarum, & similiarum, vt Primane, & vice sima legiones: & in eo verbo prædos est egregium, quia vterque ordo strenuus antea, & fidelis, & summis beneficijs affectus fuerat. Mox commemoratis pristinis decoribus, & tum præfenti furore comparatis, Egregiam duci vestro gratiam referit.

Hic appositè inseritur plena grauis querimoniam expostulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox succedit comminatio. Hunc ego nuntium Patri lata omnia alysi & prouincijs adiuuenti feram? Hic ordo satis est perspicuus, & efficax. In modo cauendum est maxime apud liberalia ingenia, ne quid sit nimis clamor, iracundum, querulum, subiafultum: Nam qui vehementius clamant, non plus aliquando proficiunt, quam canes isti latratores, & suam, si quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia verò fructus obiurgationis est emendatio, temperandum est aliqua mellis partícula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad spem, & amorem, tacitis stimulis profitentur.

Et id obseruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis. Tua Diue Auguste cœlo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eleuant hanc maculam.

Ad id verò consequendum efficacissima res est, si qui obiurgatur, amari se, & amoris causa obiurgari sciat, tum condoleas, tum in partem oneris, & pœnæ venias, tum pristinae virtutis recordatione titilles, spem eius emendationis habere te ostendas, fructum, & speciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aspera reluctanti futura proponas. Hæc animos fleant, & inducant, si modo dociles sint, & flexibiles.

At si parum moueantur, iusserit aliquando per comminationem grauem & concisam desinere, quæ instar tonitru terreat, & qua parte sit crepturum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demosthenis, ac M. Tullij, modum longè diuersum ante-

Mmm nota

Cornel. Tacit. Annal.

notauimus ; varia quoque exempla in charac-
teribus orationis ciuili expromemus.

illa Iudæorum apud Petronium præsidem in
Philone.

Ααλ.σατον γαρ ανθρωπον & ατυχον,
Alia ratio est cum grauis persona apud parem
sibi amicum expostulat, quem non cupit vl-
cerare, sed sanare: tunc enim generositatis
plena debet esse querimonia, qualis ea est M.
Tullij de Antonio Philippica prima. Vide
enim qua prudentia, quoue artificio progredi-
tur.

De expostulatione & exprobra-
tione.

C A P V T. XXXVII.

Expofcula-
tio quid?

Eius artifi-
cium

Tristes &
Querelas
asos.

Senec. l. i. de
Tran.

Tolerantia
lux amabi-
lis.

Expofcultio est grauis quædam querimo-
nia de accepta iniuria, quæ duabus fit par-
tibus; expositione iniuriarum, & petitione
satisfactionis vel tacita, vel expressa Artificium
huius orationis est primum, vt non sumus ni-
mis queruli.

Nam vitium est illiberalitatis, quod ferme
in calamitosis, pauperibus, pueris, & mulieri-
bus frequentius est. Sicut enim felicitas super-
ba est, ita querula calamitas, & omnis imbecil-
litas. Quæ de Ioue ipso (vt ait Theophrastus)
queritur, non modo si non pluat, sed etiam si
seruius. Hac labe infectos homines vitandos
docet Seneca illi, qui tranquillam vitam dege-
re velit.

Præcipue tamen vitentur tristes, & omnia
deplorantes, quibus nulla non causa in quere-
las placet. Constat illi licet fides, & beneo-
lentia, tranquillitati tamen inimicus est comes
perturbatus, & omnia gemens.

Accedit quod sæpius queritando minus
proficiamus apud aures, quæ iam ad huiusmo-
di querelas obdurerunt. Secundum est, vt
querimonia, si modo grauis sit personæ, nihil
habeat nimis fractum, imbecille, & demissum.

Hoc enim muliercularum est. At, quanto
plus afficiunt, qui non sunt in malis comme-
morandis ambitiosi. Sed multa se generoso
silento suppressere ostendunt, & ea ipsa,
quæ commemorant, non sua causa dicere se,
sed honesti, aut alienæ utilitatis ergo profi-
tentur. Tertium, multum afficit eximia quæ-
dam lux tolerantia, è qua appareat nos mul-
ta tulisse, multa nostro silentio pressisse,
& proprijs detrimentis sanasse: Nunc quod
instat tantum esse vt dissimulari non pos-
sit.

Quartum, diligenter spectandum est cuius,
& apud quos sit expostulatio, & ob quas in-
iurias expostulet. Si miserorum est, & oppres-
sorum apud superiorem potestatem, solet ef-
se, miserabilior, & verbis effusior, qualis est

Pauca querar de hesternæ M. Antonij iniu-
ria, cui sum amicus: idque non nullo eius offi-
cio debere esse præ me etiam semper tuli. Ec-
ce tibi initio pauca questurum se pollicetur,
odiosa enim querela muliebri, deinde quo
temperamento præmunit.

Cui sum amicus, iam exponit rem. Quid
tandem erat causa, cur in Senatam hesternæ
die tam acerbe solus cogerer? Solus ne aberam?
an non sæpe minus frequentes fuistis? An ea
res agebatur vt etiam agrorum deferri oporteret?
Si hic de morbo suo questus multa dixisset,
fuisse fortassis ineptè querulus: sed qua sobri-
etate?

An ea res agebatur vt etiam agrorum d ferri oporteret?
Annibal credo erat ad portas, aut de
Pyrrhi pace agebatur. Deinde: At ille vobis
audientibus, cum fabris se domum meam ven-
turum esse dixit. Nimis iracunde hoc quidem,
& valde intemperanter. Cuius enim malicio-
si ista pœna est, vt dicere in hoc ordine auderet,
se publicis operis disturbaturum publicè ex-
genatus sententia adificatam domum?

Generosa planè, & regalis animi querimo-
nia! At si vis querelam muliebrem in om-
nem vim doloris intemperanter effulam, le-
ge epistolam Alconoræ Regina Angliæ ad
Cælestinum Papam, quæ est centesima qua-
dragésima quarta, vbi de vinculis filij queri-
tur: nihil inuenies istis querelis tristius, aut
flebilis.

Expofcultationi vicina est exprobratio: est
enim grauior quædam, & magis incensa ex-
postulatio cum indignatione mentis, quæ
fieri solet in ingratos, crudeles, & improbos.
Continet autem expofcultationem beneficiorum,
quæ in eos congesta fuerint, per compara-
tum, seu contentionem, malitiæ, improbita-
tis, crudelitatis, quam ipsi pro meritis repen-
derint. Quod si innocenti à quo erant mul-
tis, & amplissimis affecti donis, vitam casu
aliquo, aut summa improbitate eriperint,

Querela Ci-
uiliu
na grauior
ita.

Querela de
legionibus
vbi inueni-
tur.

tuas.

tunc graue solet oriri exprobrationis, & comiserationis genus.

Grauitur admodum exprobrationem Didonis aduersus Aeneam pinxit Virgilius:

Num flutu ingenuis nostris, num lumina flexi;

Exprobratio Didonis apud Virgiliū Xp. p. 100.

Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est.

Qua quibus anteferam? iam iam nec maxima luno,

Nec Saturnius hac oculo pater aspicit aequi. Nusquam tuta fides, et ceterum litore egen-tem

Excepit, & regni de mens in parte locauit. Amissam classem socios à morte reduxit:

Huius furis incensa feror, nunc Augur Apollo. Nam Lycia sortis, Nunc & Iouis missus ab ipsi.

Interpres Diuū fert horrida iussa per horas, Scilicet in superis labor est, ea cura quietis sollicitat.

Mox sequitur comminatio.

Isiquere Italiae ventis, pete regna per undas Spero equidem medijs (si quid pia numina possunt)

Supplicia hausurum scopulis.

Nec minus pathetica est exprobratio illa Axiadnae à Theseo deserta apud Catullum.

Siccine me patrijs abuectam portus ab oris, Perfide deserto liquisti in litore Thesei?

Siccine discedens neglecto numine Diuum, immemor ab deuota domum periuria portas?

Nullane res potuit crudelo fluctare mentis Consilium?

Deinde,

At non hac quondam nobis promissa dedisti? Non hoc misera sperare subebas,

Sed connubia leta sed optat: Hymenaei, Qua cuncta aery disceperunt irrita venti.

Mox succedit aperta exprobratio.

Certè ego te in medio versantē turbina leui Eripui, & potius germanum amittere creui.

Quam tibi fallaci supremo in tempore des- sem,

Pro quo dilaceranda feris dabor, altitudusq; Prada, nec interitū tumulaber mortua terrā.

Hinc aditus ad aculeatas inuestiuas, querimonias, & execrationes,

Quanam te genuis sola sub rupe leana? Quod mare concipitum spumantibus expuit undis?

Qua syrtis? qua Scylla vorax? qua rassa Charybdis?

Talia qui reddis pro dulci premia vita? Ad summum in periturum caput euocantur vtrices furiae.

Quare facta virum mulcantes vindice poe- na

Eumenides, &c.

Certè magni spiritus hauriuntur à poëtis, & sunt ipsi præclari eloquentiae artifices. Fac enim ista verbis, & numeris oratorijs decur- rant, quæ grauior institui potest exprobratio. Habes & præclarum eius orationis exemplum in epist. Ciceronis ad Octauium, à nobili ali- quo declamatore non imperitè conscripta. Ista enim satis acriter vellicant.

Posta vā- quos spiritus eloquentia suggerunt.

Quæ tibi non antequam postulares, maio- ra quam velles, plura quam sperares, detulit Senatus? dedit fasces, vt cum auctoritate de- fensorem haberet, non vt imperio se aduer- sum armaret. Appellauit Imperatorem hosti- um exercitu pulso, tribuens honorem, non vt sua cæde casus ille fugiens exercitus te nomi- naret Imperatorem. Decreuit in foro statum, locum in Senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est, quod dari possit, ad- dat. Quid aliud est maius, quod velis fumeret? sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt om- nia turbata. Cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii sui scelerate circumseribis Senatim? quo te misimus? à quibus reuenteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

De Deprecatione.

CAPVT XXXVIII.

Deprecatio est incommodi alicuius, vt a Deprecatio missionis bonorum, ignominiae, supplicij quid? denique, & mortis, per supplicationem auer- sio, quæ iisdem pertexitur locis, quos in sedan- dis iræ commotionibus antea notauimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari so- let, & vehementes plerumque sortitur emissio- nes. Si coniectus non est reus, precatur, vt sit innocentiae, contra calumniae peruersita- tem, & atrocem iudicij plagam, tutum, ac ve- nera-

M m m m z nera-

nerabile perſugium. Si conſtat de crimine, quod, vt plurimum videtur innuere deprecatio, poenam, & ſupplicium conatur auertere, aut certe moderari. Quamobrem hæc oratio ſpectat eos, qui pleniorẽ habent ignoſcendi poteſtatem, ſuntque ipſa natura, ad lenitatem, manſuetudinemque propenſi. Si enim apud Iudices, qui ex allegatis, & probatis ferre lententiam cogantur, nec ſummam vitæ, & necis habeant poteſtatem, hæc inſtituatur agendi ratio, vel etiam apud eos, qui cum poſſint ignoſcere, tamen obfirmato quodam mentis rigore, in ſuſcepto ſemel conſilio, non ſecus ac ſaxum capitolinum, manere ſolent immobiles, verendum eſt omnino, ne rota actio ſuperuacanea futura ſit; quanquam miſeri, qui omnia perdiderunt, ſolent quoque leuius verba perdere. Primùm deprecationis artiſcium eſt, vt molles eorum, quos placare animus eſt, tentemus aditus, poſtquam vel temporis longinquitate ſe non nihil remiſerit iracundia, vel rebus lætis & florentibus, quæ de repente ſucceſſerint, quaſi ductu obruta langueſcat. Secundum, vt adhibeamus ad deprecandum perſonas, vel gratioſas, & potentes, quibus pudor ſit aliquid negare, vel maximè miſerabiles, quaſes ſunt ſenes, pueri, mulieres luctu, & ſqualore confectæ. Tertium, vt ſi crimen erroris potius humani, quàm improbitatis oſtendere poſſimus, id nauiter præſtemus: ſi autem ſuſpecta futura eſt omnis deſenſio, præſtat aliquando erimen vel maximum fateri, ne

ſi rationibus nimis contentioſis obluſtemur, eius qui demulcetur animus, non tam ad veniam, quam ad pugnam ſtimulatus incaleſcat, & vincendi ſtudio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet ſibi de clementiæ laude detrahi, ſi ignoſcat, quod non magnam ſcilicet culpam ſe remiſſurus. Quartum, loci communes, quibus ad hanc orationem tractandam v. c. *Einſam loci commun.* ducuntur à laude, & præſtantiffimis fructibus clementiæ; ſi quid enim in hac parte rarum eſt, non videtur omittendum, quam extra rem longius vagandum eſt. Priuatæ rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione ſcilicet perſonæ, cui poſcitur venia, vt à nobilitate, prudentia, bonis artibus, antea actæ vitæ innocentia, promeritis in Reip. crudelitate, & indignitate ſupplicij; ſecuritate, & vtilitate ignoſcendi, & ijs ſimilibus, quæ ad propullandum mortis periculum, ſagax ingenium excogitare ſolet. Poſtremò loco adhibentur affectus, aporiæ, quærimoniæ, obſecrationes, quanquam decorum perſonæ ſemper retinendum eſt, & ſi grauis ſit, nihil nimis demiffè, & muliebriter orandum. Quamobrem Philotas apud Currium mirificã habet rationem ſibi ingeniæ nobilitatis. Non enim humiliter ſupplicat ſibi ignoſci, ſed ea gratitare, & affectu quærimoniæ eiaculari, quæ ad Alexandrum, vel ferreum, ſi audiuiſſet, ad veniam largiendam cogiſſent.

Finis Libri Duodecimi.

DE